

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE ENGELLİ KADINLARIN İNSAN HAKLARI

İZLEME RAPORU

Meşrutiyet Mh. Atatürk Blv. No:105/515 Kızılay, Çankaya – ANKARA
Tel: 0549 3623150
www.engellikadin.org
engellikadinderneği@gmail.com

Covid-19 Pandemi Sürecinde Engelli Kadınların İnsan Hakları İzleme Raporu

Engelli kadın ve kız çocuklarının her türlü ayrımcılıktan,
sömürüden uzak, eşit ve özgür bir yaşama sahip olması için

YAZAN / DERLEYEN

Arzu Şenyurt Akdağ
Bahar Yavuz
Beyza Ünal
Gizem Tanay Aksaç
Fatma Köseoğlu Güldal
İdil Seda Ak
Özlem Kara
Nilay Vardar
Nurcihan Temur

TASARIM

Atom Film

ÇİZİMLER

Tufan Şimşekcan

Copyright © 2021 Engelli Kadın Derneği, Ankara

"Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir.
Bu yayının içeriğinden yalnızca Engelli Kadın Derneği sorumludur ve hiçbir şekilde
Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır."

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	4
YÖNETİCİ ÖZETİ.....	5
İZLEMENİN AMACI VE YÖNTEMİ.....	9
İZLEMENİN BULGULARI.....	9
I. BİLGİ EDİNME BAŞVURULARI.....	9
II. MEDYA TARAMASI.....	14
III. SAHA ÇALIŞMASI.....	18
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	29
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	32
ULUSLARARASI ALANDA YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	40
SİVİL ÇALIŞMALAR.....	50
AKADEMİK ÇALIŞMALAR.....	55
EK REFERANSLAR.....	56

GİRİŞ

Engelli Kadın Derneği (ENKAD) olarak toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile engelli kadın ve kız çocuklarının temel insan haklarından eşit yararlanmaları, her türlü şiddetten, sömürden ve ayrımcılıktan uzak bir yaşam sürdürmeleri ve topluma tam ve etkin katılımlarının önündeki engellerin kaldırılması amacıyla 2011 yılından itibaren hak temelli çalışmalarımızı sürdürmekteyiz. Engelli kadınların uğradığı her türlü hak ihlaline karşı mücadele yöntemlerini engelli kadınlarla birlikte düşünüp, etkili mücadele araçlarının geliştirilmesi için destek ve dayanışma içerisinde çabalamaktayız.

Covid-19 Pandemi Sürecinde Engelli Kadınların İnsan Hakları İzleme Raporu, bu dönemde engelli kadınların yaşadığı ayrımcılık ve hak ihlalleri ile ilgili durum tespitleri ve öneriler ile uluslararası insan hakları standartlarının uygulanması konusunda baskı unsuru oluşturmak amacı ile hazırlanmıştır.

2019 yılının sonlarında Çin’de tespit edilen ve dünyaya yayılan Covid-19’un etkileri her toplum ve kesimde farklı gözlemlenebilecek biçimde kendini göstermiştir. Hali hazırda belli açılardan dezavantajlı durumda olan kadınlar, yoksullar, engelliler, etnik gruplar, çocuklar vb. gruplar virüsün sebep olduğu sağlıksal, ekonomik, toplumsal, psikolojik sonuçlardan daha çok zarar görmüş, virüsün etkisini azaltmak için alınan önlemlerde daha az dikkate alınmışlardır. Küresel ölçekte uluslararası bağlayıcılığı olan metinlerde işaret edilen başta sağlık hakkı olmak üzere birçok hakkın ihlal edildiği, var olan ve olası hak kayıplarının uzun vadede dezavantajı daha da büyüteceği, Dünya Sağlık Örgütü tarafından ilan edilen pandemi süreci boyunca birçok otoriteye dile getirilmiştir.

Temel insan haklarına çoğunluk erişemeyen iki farklı grubun yani engelliler ve kadınların kesişimi olan engelli kadınların katmanlı hak ihlaline ve ayrımcılığa uğradığı tespiti normal zamanlar için geçerli olduğu gibi pandemi gibi olağanüstü hallerde de yapılabilecek bir çıkarımdır. Nitekim ev içi işler ve bakımda kadınların erkeklerden 3 kat daha fazla saat emek verdiği, 2019 yılında yönetici pozisyonundaki kişilerin yalnızca %28’inin kadın olduğu, kadınların üçte birinin partneri tarafından fiziksel veya cinsel şiddete maruz kaldığı, eğitimde kız çocuklarına oğlan çocuklarıyla eşit imkanın tanınmadığı bilinirken, pandeminin etkisiyle 15-24 yaş arası genç kadınların istihdama katılımların genç nüfusa göre %39 azaldığı, aile planlaması, şiddet riski ve sağlık hakkına erişim gibi konularda risklerin arttığı belirtilmektedir.¹

Yine uluslararası bir çalışma bulgularına göre pandeminin etkisiyle engelli bireylerin %33’ü bakım kurumlarında devletlerin engellilerin yaşamını, güvenliğini ve sağlığını korumak adına bir şey yapmadığı, %38’inin kişisel asistana erişemediği, %23’ünün yardımcı teknolojilere erişemediği, yalnızca %10’unun ekonomik destek alabildiği, %52’sinin sağlık hizmetlerine erişimde zorluk çektiği ya da hiç erişemediği rapor edilmiştir.²

Türkiye’de engelli kadınlara yönelik izleme ve araştırmaların genel anlamda yetersiz oluşu ve pandemi dönemi özelinde de engelli veya kadın kimliği üzerinden üretilen çalışmaların gerisinde kalmasından hareketle bu çalışma ile alanda eksikliği gözlenen engelli kadınların pandemi döneminde temel insan haklarına erişiminin tespiti için bir değerlendirme sunulmaya çalışılmıştır. Çalışma bulgularının hakların temini açısından sürdürülebilir strateji ve planlamalara zemin oluşturmasını umuyoruz.

1 <https://worlds-women-2020-data-undesa.hub.arcgis.com/pages/covid-19>
2 <https://covid-drm.org/assets/documents/Disability-Rights-During-the-Pandemic-report-web.pdf>

YÖNETİCİ ÖZETİ

Engelli Kadın Derneği olarak 2019 yılının sonunda Çin’de ortaya çıkan ve kısa sürede dünyanın geneline yayılan Coronavirüs salgınında (Covid-19 pandemisinde) engelli kadınların yaşadıkları ayrımcılık ve hak ihlallerinin izlenmesi ve raporlanması yolu ile gerek sivil toplum alanında yapılan çalışmalara gerekse de kamu politikalarına etki etmek amacındayız. Covid-19 pandemisi engelli kadınların uğradıkları ayrımcılık ve hak ihlallerinin daha katmerli bir hal almasına yol açmıştır.

Engelli kadınlar, engelli ve kadın olmaktan kaynaklanan çoklu ayrımcılık öznesi olarak Covid-19 pandemisinden ve bu dönemde hak ihlallerine uğrama riski çokça bulunan gruplar arasındadır. Engelli kadınların pandemi öncesinde de şiddet başta olmak üzere birçok hakların kullanılmasında çoklu ayrımcılığa uğradığı düşünülürse, covid-19 pandemisinde evlere kapanıldığı ve kamu kurumlarının düşük kapasiteli çalıştığı bu dönemde hakların kullanılmasında ve hizmetlerden yararlanmak hayli güç olmuştur. ENKAD olarak bu süreçte engelli kadınların yaşadıkları bu tabloyu görünür hale getirmek amacıyla bilgi edinme başvuruları yapılmış, medya taraması, ulusal ve uluslararası mevzuat ve literatür taraması yapılmış, anket çalışmasının yanı sıra engelli kadınlarla bir araya gelinen odak toplantılarıyla sorunu bizzat yaşayan bireylerden bilgi toplanmış, sorunun kaynağı ve çözüm önerileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

2019 yılının sonlarında Çin’de tespit edilen ve dünyaya yayılan Covid-19’un etkileri her toplum ve kesimde farklı gözlemlenebilecek biçimde kendini göstermiştir. Hali hazırda belli açılardan dezavantajlı durumda olan kadınlar, yoksullar, engelliler, etnik gruplar, çocuklar vb. gruplar virüsün sebep olduğu sağlık, ekonomik, toplumsal, psikolojik sonuçlardan daha çok zarar görmüş, virüsün etkisini azaltmak için alınan önlemlerde daha az dikkate alınmışlardır.

Engelli kadınların uluslararası bağlayıcılığı olan metinlerde işaret edilen başta sağlık hakkı olmak üzere birçok hakkının ihlal edildiği, var olan ve olası hak kayıplarının uzun vadede dezavantajı daha da büyüteceği, Dünya Sağlık Örgütü tarafından ilan edilen pandemi süreci boyunca başta Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi olmak üzere birçok otoriteye dile getirilmiştir. Temel insan haklarına çoğunlukla erişemeyen iki farklı grubun yani engelliler ve kadınların kesişimi olan engelli kadınların katmanlı hak ihlallerine ve ayrımcılığa uğradığı tespiti normal zamanlar için geçerli olduğu gibi, pandemi gibi olağanüstü hallerde de yapılabilecek bir çıkarımdır. Nitekim ev içi işler ve bakımda kadınların erkeklerden 3 kat daha fazla saat emek verdiği, 2019 yılında yönetici pozisyonundaki kişilerin yalnızca %28’inin kadın olduğu, kadınların üçte birinin partneri tarafından fiziksel veya cinsel şiddete maruz kaldığı, eğitimde kız çocuklarına oğlan çocuklarıyla eşit imkanın tanınmadığı bilinirken, pandeminin etkisiyle 15-24 yaş arası genç kadınların istihdama katılımların genç nüfusa göre %39 azaldığı, aile planlaması, şiddet riski ve sağlık hakkına erişim gibi konularda hak ihlallerine uğradıkları çeşitli çalışmalar ile ortaya konmuştur.

Engelli ve kadın olmaktan ötürü pandemi gibi olağandışı zamanlarda derinleşen veya farklılaşan gerçekliklerle karşılaşacağı öngörülen kesişimsel bir kimlik olarak engelli kadınlara dair Türkiye bağlamında izleme yapmayı amaçlayan bu raporda, 11 Mart-1 Eylül tarihleri arasında ulusal ve uluslararası literatürde yapılan çalışmalar, hukuki durum, medyada engelli kadın temsiliyeti, kamu kurum ve kuruluşlarına gerçekleştirilen 4982 sayılı kanuna dayanan bilgi edinme başvuruları ile derneğimizce yürütülen engelli kadınları kapsayan nitel/nicel araştırma sonuçları derlenmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de yaşayan engelli kadınlardan doğrudan bilgi toplanması da hedeflenmiştir. Özetle engelli kadınların hem engelli hem de kadın olmaktan kaynaklanan spesifik sorunları pandemi sürecinin genel önlemleri arasında daha da görünmez olmuştur.

11 Mart- 1 Eylül dönemi kapsayan izleme çalışmamız engelli kadın ve kız çocukları için ayrımcılığın, hak ihlallerinin ve şiddetin katmanlı bir şekilde yaşandığını, bu bağlamda dikkat çekilmesi gereken birçok noktanın olduğunu göstermiştir. Pandemi yönetiminin en önemli unsurlarından olan bireylerin pandemi sürecinde yeterli ve erişilebilir bir şekilde bilgilendirilmesi engelliler bakımından hayati bir önem taşımaktadır. Örneğin, kamu spotları başta olmak üzere bilgilendirme süreçlerinin bütün engel grupları düşünülerek planlanması gerekmektedir. Acil yardım hatları ve testlere erişim başta olmak üzere tüm sağlık hizmetleri, salgın gibi riskli bir dönemde engelli bireyin evden destek alacağı bir biçimde planlanmasını zorunlu hale getirmektedir. Salgın önlemleri alınırken engelli bireylerin ilaç tedavi ve rehabilitasyon, tıbbi malzeme gereksinimlerinin temininde zaman zaman aksamalar ve ihlaller yaşandığı gözlenmiştir. Hastanelerde temel sağlık hizmetlerinden yararlanmak dahil Covid-19 tanı ve tedavi süreçlerinin engelli kadınlar için erişilebilirlikten uzak ve riskli olduğu, engelli kadınların bu süreçte özellikle jinekolojik muayene gibi durumlarda mahremiyet ve gizliliklerinin bizzat doktorlarca ihlal edildiği görüşmüştür.

Sağlık hizmetlerine erişimin dışında farklı alanlarda da hak ihlalleri yaşanmıştır. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir:

- Eğitim hakkına zaten erişimde zorluk yaşayan genelde engelli çocukların, özelde engelli kız çocuklarının herkes için erişilebilir/ulaşılabilir uzaktan eğitim araç ve teknikleri kullanılmadığından eğitime eşit katılım gösteremedikleri,
- Karantina süresince evde kapalı kalan kadınların, özellikle aile bireyleri, eski eşleri, erkek arkadaşları tarafından başta psikolojik ve dijital olmak üzere farklı şiddetlere maruz kaldıkları,
- Yine karantinada ev içi işler açısından toplumsal cinsiyet rollerinin pekişmesiyle birlikte, az da olsa erkeklerin ev içi emeğe katıldıkları,
- Tek ebeveyn olan kadınların pandemi süresince çocukları için eski eşlerinden hiçbir destek göremedikleri ve çocuklarının bilgilendirilmesi, psikolojik sağlıkları, hastalıklardan korunmaları dahil tüm mesellerle kadınların tek başlarına ilgilendikleri,
- Dışarıda toplu taşıma kullanımından, erişilebilir olmayan cadde ve yollarda hareket etmek dahil birçok bağlamda başka insanlarla temas etme zorunluluğu nedeniyle engelli kadınların yoğun kaygı yaşadıkları,
- Başta Sağlık Bakanlığı olmak üzere virüsün yayılımı ve korunma yollarına dair

bilgilendirici doküman, yayın, içerik hazırlayan tüm kamu kuruluşlarının hem körler hem de sağır için erişilebilir/ulaşılabilir bilgilendirme sunan bir üretimde bulunmadıkları,

Virüsten korunmak için takılan maskelerin dudak okuması gereken sağır bireyler için iletişimi azalttığı ve bu yüzden iş yerinde dahi kimseyle iletişim kuramayan sağır kadınların olduğu,

Normalde toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle görevi sayılan ev içi işler ve bakım meselelerinin engelli kadının eksikliği olarak görüldüğü, çevreden ve erkek arkadaşlardan bu eksiklik algısını pekiştirici yorum ve eleştirilerin geldiği,

Engelli kadınların pandemi sürecinde günlük yaşamlarında karşılaştıkları pek çok sorun için sıklıkla pandemi sürecini birlikte geçirdikleri ailelerinden destek aldıkları,

Karantina deneyimlerinin engelli kadınlar için aileyle pazarlık etme, akran erkek kardeşlerine göre daha korumacı tutumla karşılaştıkları, kendilerini en çok zorlayan aile bireyinin anneleri olduğu,

Karantina nedeniyle deneyimlenen sağlık hakkına erişimde kısıtlılığın, kapanmışlığın, belirsizliğin, rutinlerin alt üst oluşunun, sevilen insanlarla temasın çok azalması veya ortadan kalkışının engelli kadınları psikolojik açıdan olumsuz etkilediği

Medyada olağan zamanlarda olduğu gibi engellilikle ilgili haberlerin üstten ve acıyan bir dille yazıldığı, engelli kadın meselesine yer verilmediği,

Pandemi sürecinde engelli kadınların kamu kurumlarının hizmetlerine ve sağlık, istihdam gibi haklarına erişime dair bakanlıklar ve ilgili kamu kurumlarına 4982 sayılı kanun kapsamında yapılan başvurulara engelli kadın kimliğine spesifik, hizmetlere ve haklara erişimin tam ve eşit sağlandığına ilişkin cevapların verilmediği,

Engelli kadınlara dair istatistiki bilginin hiçbir kamu kurumunca tutulmadığı, bu sebeple de engelli kadınlara ilişkin strateji ve politikaların üretilmesinin mümkün olmadığı,

Engelli kadınların büyük çoğunluğunun pandemi öncesinde ve pandemi sürecinde hiç şiddete uğramadığını ifade etmesi Türkiye’de kadına karşı şiddet bulgularıyla çeliştiğinden, bu durumun, engelli kadınların özellikle sözel/psikolojik şiddetin kapsamı hakkında yeterince bilgi sahibi olmamasından kaynaklandığı ve engelli kadınların yaşadıklarını ifadede zorlandıkları,

Gerek pandemi öncesi gerek sonrası maruz kaldıkları şiddetten uzaklaşmak bağlamında engelli kadınların sistematik bir destekten mahrum oldukları,

Ev dışından herhangi bir destek alamayan engelli kadınların, alışveriş ya da ev temizliği gibi işlerde güçlük yaşadıkları,

Pandemi sürecine özel olarak başlatılan destek mekanizmalarından engelli kadınların haberdar olmadığı görülmüştür.

İzleme çalışmamıza konu olan dönem ve pandeminin etkileri değerlendirildiğinde engelli kadın ve kız çocuklarının temel haklarına erişiminin temini, hak ihlal ve kayıpların en aza indirilmesi ve karşılaşılabilecekleri ayrımcı tutumların önlenmesi amacıyla;

Hastanelerin pandemiyle beraber daha da az erişilebilir ve riskli oluşundan ötürü kronik hastalığı bulunan veya erişimde sorun yaşayan engelli kadınlara evde test alma imkanının sağlanması,

Dışarı çıkmak zorunda olan engelli kadınları kapsayacak şekilde herkes için tüm

maske, eldiven, dezenfektan vb. koruyucu tedbirlerin sosyoekonomik durumlar gözetilerek daha erişilebilir/ulaşılabilir hale getirilmesi,

■ İtme engelli bireylerin, özelde sağır kadınların iletişim kurmalarına olanak sağlayacak maskelerin üretilip yaygınlaştırılması,

■ Virüsten korunma yöntemleri ve virüsün yayılımına dair tüm bilgilendirmelerin işaret dili, sesli betimlemeli ve kolay anlaşılır şekillerde hazırlanıp ana akım medyada sürdürülebilir bir biçimde yer almasının sağlanması,

■ Engelli çocukların yaşına uygun ve ebeveynlerin de yararlanması gözetilerek tüm Covid-19'a dair bilgilendirmelerin çocukların internet erişimi olsun olmasın kolay ulaşabileceği yerlerde yayınlanmak ve dağıtılmak üzere hazırlanması,

■ Engelli kadınların toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle daha çok hak ihlaline uğrayabileceği ihtimali düşünülerek hizmet ve desteklerin buna göre planlanması

■ Sağlık alanındaki sorunların çözümü için, sağlık planlamaları yapılırken, genel olarak tüm engellilerin ve özel olarak engelli kadınların ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması,

■ Toplum sağlığını ilgilendiren pandemi gibi kriz durumlarında, engelli kadınların ihtiyaçlarının daha iyi tespit edilmesini ve gelecekteki politikaların engelli kadınların ihtiyaçlarına uygun olarak şekillenmesini sağlayacak odak grup benzeri niteliksel derinlemesine araştırmaların artırılması,

■ Engelli kadınların temel insan haklarıyla birlikte engelli ve kadın olmaktan doğan haklarına ilişkin bilgilenmeleri için erişilebilir, ulaşılabilir bilgilendirme dokümanlarının hazırlanması ve engelli kadınlara ulaştırılması,

■ Şiddet ve türlerine ilişkin somut bilgilerin, destek mekanizmalarının engelli kadınlar için daha ulaşılabilir hale getirilmesi,

■ Engelli kadın ve kız çocuklarına yönelik ayrıntılı istatistiksel verinin bulunması için gerekli bilimsel ölçüm ve çalışmaların yapılması,

■ Engelli kadınların hem olağan hem de pandemi gibi olağanüstü zamanlarda bağımsız yaşamını desteklemek için kişisel asistanlık gibi sistemlerin entegrasyonu amacıyla gerekli sosyal, ekonomik ve fiziki alt yapının oluşturulması sürecinin kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve engelli bireylerin iş birliğiyle başlatılması,

■ Olağan zamanlarda olduğu gibi pandemi gibi ayrıca haklara erişime dair birtakım meselelerin gündeme geldiği dönemler için de hukukun temel kaynaklarına bakmak insanların temel haklara erişimi, hak ihlalleri gibi durumların tespiti için önem arz etmektedir.

Bu çalışmamızın bundan sonra yapılacak pandemi yönetimi ve planlanması gibi kamu politikalarına ve sivil toplum alanında yapılacak izleme ve raporlama çalışmalarına katkıda bulunması dileğiyle.

İZLEMENİN AMACI VE YÖNTEMİ

Engelli ve kadın olmaktan ötürü pandemi gibi olağandışı zamanlarda derinleşen veya farklılaşan gerçekliklerle karşılaşacağı öngörülen kesişimsel bir kimlik olarak engelli kadınlara dair Türkiye bağlamında izleme yapmayı amaçlayan bu raporda, 11 Mart-1 Eylül tarihleri arasında ulusal ve uluslararası literatürde yapılan çalışmalar, hukuki durum, medyada engelli kadın temsiliyeti, kamu kurum ve kuruluşlarına gerçekleştirilen 4982 sayılı kanuna dayanan bilgi edinme başvuruları ile derneğimizce yürütülen engelli kadınları kapsayan nitel/nicel araştırma sonuçları derlenmiştir.

İZLEMENİN BULGULARI

I-BİLGİ EDİNME BAŞVURULARI

“Covid-19 Pandemi Sürecinde Engelli Kadınların İnsan Hakları İzleme Raporu” kapsamında ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının engelli kadınlara yönelik aldıkları tedbirleri ve yapılan çalışmaları tespit edebilmek amacıyla bilgi edinme başvuruları yapılmıştır.

Bilindiği gibi bilgi edinme hakkı 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı bilgi edinme hakkı kanunu ile tanınmış bir haktır. Daha sonra Cumhurbaşkanlığının 14 No’lu Kararnamesi ile bilgi edinme hakkının etkin ve süratli bir şekilde kullanılması amacıyla Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’na bağlı kısa adı CİMER olan birim aracılığı ile kurumlara bilgi edinme başvurusu yapmak mümkün hale gelmiştir. Bu kapsamda izleme ekibi tarafından belirlenen kurumlara pandemi sürecinde engelli kadınlara yönelik alınan tedbirler ve çalışmalar ile ilgili temel sorular sorulmuştur. Bu kurumların başında Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü ile sokağa çıkma kısıtlaması getirilen 30 Büyükşehir Belediyesi yer almıştır.

Covid-19 salgını ile mücadele kapsamında uygulanan esnek ve uzaktan çalışma pratiği izleme ekibinin kamu kurumlarına ulaşmasını ve bilgi alma süreçlerini olumsuz etkilemiştir. Ayrıca çoğu kurumun bilgi edinme sistemlerinin CİMER üzerinden yürütülmesi çalışmada zaman yönünden zorlayıcı bir etki yaratmıştır.

Bilgi edinme başvurusu yapılan kurumların başında Covid-19 pandemisinin en önemli kurumlarından Sağlık Bakanlığı’na aşağıdaki sorular sorulmuş fakat herhangi bir yanıt alınamamıştır.

Sağlık Bakanlığı’na sorulan sorular:

- Bakanlığınızca engelli bireylere yönelik olarak Covid-19 sürecinde hangi bilgilendirme araçları kullanılmıştır?
- Sürekli tedavi ihtiyacı duyan engelli bireylerin özelde de engelli kadınların tedavileri nasıl takip edilmiştir?
- Covid19 tanısı almış engelli-engelli kadın sayısı bilinmekte midir?
- Tedavi süreçlerinde ihtiyaç duyan bireylere yönelik olarak nasıl bir hizmet sağlanmıştır?
- Bakım gerektiren yaşta çocuğu bulunan engelli kadınlarla ilgili izolasyon süreçlerinde ne tür hizmetler sağlanmıştır?
- Bakanlığınıza bağlı olarak çalışan sağlık personeline yönelik engelli kadınlarla ilgili farkındalık ve bilgilendirme çalışması yapılmakta mıdır? Eğer yapılmakta ise pandemi sürecinde özel ne tür uygulamalar yapılmıştır?

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na da aşağıdaki sorular sorulmuş ve bazı yanıtlar alınmıştır.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na Sorulan Sorular:

- Bakanlığınız kayıtlarında Türkiye'de yaşayan engelli sayısı ile engelli bireylerin yaş, cinsiyet, engel türü gelir ve çalışma durumuna ilişkin istatistiki bilgi mevcut mudur?
- Covid-19 süreci öncesinde 16 Mart engelli kadınlar özelinde kurumunuzca engelli bireylere yönelik verilen hizmetler nelerdir?
- Covid-19 sürecinde engelli bireylere, özelde de engelli kadınlara yönelik kurumunuzca yürütülen hizmetlerde ne gibi değişiklikler meydana gelmiştir?
- Kurumunuz bünyesinde hizmet veren rehabilitasyon merkezlerine gelen engelli bireylerin durumları Covid-19 süreci boyunca ne şekilde takip edilmektedir?
- Kurumunuza bağlı faaliyet gösteren engelli bakım merkezlerinde yaşayan engelli bireylerin yaş, cinsiyet ve engel türlerine ilişkin veri mevcut mudur? Ayrıca bu bireylere yönelik olarak pandemi döneminde ne tür tedbir alınmıştır?
- Kurumunuza kayıtlı engelli bireylere yönelik Covid-19 sürecinde bilgilendirici ne tür hizmetler gerçekleştirilmiştir?
- Kurumunuzdan engelli aylığı alan engelli kadın sayısı kaçtır?
- Kurumunuzca Covid-19 döneminde yapılan ekonomik destek uygulamalarına başvuruda bulunan engelli birey özelde de engelli kadın sayısı nedir? Bu bireylere ne tür yardım yapılmıştır?

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen yanıtlar:

“Engelli sağlık kurulu raporu olup, ulusal engelliler veri tabanına kayıtlı olan ve yaşayan engelli birey sayısı 2.532.874'dür. Toplam sayı içerisindeki kadın engelli birey sayısı ise 1.108.534'dür. Covid-19 pandemisi öncesinde cinsiyet durumuna bakılmaksızın tüm engelli bireylere Bakanlığımız tarafından evde bakım yardımı hizmeti, kurumsal bakım hizmeti ve 2022 sayılı Kanun kapsamında verilen engelli aylığı hizmeti verilmekte iken bu hizmetlerimiz bugün itibarıyla de devam etmektedir. Covid-19 pandemisi sürecinde kurumsal bakım hizmetlerimizden yararlanan engelli bireylerin sağlığını korumak amacıyla birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda, kuruluşlara giriş-çıkışları en aza indirmek amacıyla kuruluşlarımızda 7, 10 veya 14 günlük uzun süreli vardiya sistemine geçilmiştir. Ayrıca, her ilde sosyal izolasyon kuruluşu oluşturulmuş ve kurumsal bakım hizmetinden ilk defa yararlanacak olan engelli bireyler öncelikle bu kuruluşlara yerleştirilmiştir.”

“Kurumsal bakım hizmetinden yararlanan engelli bireylerin sağlığını korumak amacıyla kuruluşlarımıza yeni engelli yerleştirme işlemi yapılmamıştır. Kurumsal bakım hizmetinden ilk defa yararlanacak olan engelli bireyler her ilde oluşturulan sosyal izolasyon kuruluşlarına yerleştirilmiştir. Kuruluşlarımıza, engelli bireyler ve personel için maske, dezenfektan, siperlik, vb. ihtiyaçları için ilave ödenek gönderilmiştir. Ayrıca, kuruluşlarımızda pandemi sürecinde uygulanacak tedbirler için 'koronavirüs bilgilendirme rehberleri' hazırlanarak İl Müdürlüklerine gönderilmiştir. Söz konusu rehberlerde engelli bireylerin sağlığını korumak amacıyla kuruluşlarımızda görevli personel tarafından uyulması gereken tedbirlere yer verilmiştir. Bakanlığımıza bağlı resmi kuruluşlarımızdan bakım hizmeti alan engelli bireylere ait veriler mevcuttur. Kurumsal bakım hizmetinden yararlanan engelli bireylerin sağlığını korumak amacıyla kuruluşlarımıza yeni engelli yerleştirmesi yapılmamıştır. Kurumsal bakım hizmetinden ilk defa yararlanacak olan engelli bireyler her ilde oluşturulan sosyal izolasyon kuruluşlarına yerleştirilmiştir. Kuruluşlarımızda pandemi sürecinde uygulanacak tedbirler için 'koronavirüs bilgilendirme rehberleri' hazırlanarak İl Müdürlüklerine gönderilmiştir. Söz konusu rehberlerde engelli bireylerin sağlığını korumak amacıyla kuruluşlarımızda görevli personel tarafından uyulması

gereken tedbirlere yer verilmiştir. Kuruluşlarımızda bakım hizmeti alan engelli bireylere yönelik Covid-19 pandemisi konusunda bilgilendirici 'koronavirüs bilgilendirme rehberleri' hazırlanmıştır. Söz konusu rehberler Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü web sayfasında yayımlanmıştır.

- Koronavirüs Bilgilendirme Rehberi-I
- Koronavirüs Bilgilendirme Rehberi-II
- Koronavirüs Kolay Okunur Bilgilendirme Rehberi
- Otizmli Bireye Sahip Ailelere Yönelik Koronavirüs Rehberi
- Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Koronavirüs Bilgilendirme Rehberi
- İşitme Engelli Bireyler ve Ailelerine Yönelik Koronavirüs Bilgilendirme Rehberi"

"Evde bakım yardımından yararlanan engelli kadın sayısı 26.08.2020 tarihi itibarıyla 246.500'dür."

BETİMLEME:

Görme engelli sarı saçlı bir kadın bastonu ile yolda yürümektedir. Havaya yeşil renkli virüsler çizilmiştir.

Adalet Bakanlığı'na "Bakanlığınıza, Covid-19 sürecinde, (11.03-01.06.2020) engelli kadınlar tarafından, şiddet, taciz başvurusu yapılmış mıdır? Yapıldıysa sayısı nedir?" sorusu yönetilmiştir.

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nce verilen yanıt ise aşağıda belirtilmiştir:

"Genel Müdürlüğümüzde tutulmakta olan ceza istatistikleri Cumhuriyet başsavcılıkları ile ceza mahkemelerine yansıyan suçları kapsamakta olup sanık ve suç bazında Türk Ceza Kanunu ve özel kanunlarda yer alan madde ve fıkra esasına göre; hukuk istatistikleri dava türüne göre, icra müdürlüklerine ait istatistikler ise dosya türü ve sayısına göre Resmî İstatistik Programı çerçevesinde UYAP kayıtlarından yıllık olarak derlenerek üretilmektedir.

Bilindiği üzere; 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun 7 nci maddesinin ikinci fıkrasında, "Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler." 8 nci maddesinde ise "Kurum ve kuruluşlarca yayımlanmış veya yayın, broşür, ilân ve benzeri yollarla kamuya açıklanmış bilgi veya belgeler, bilgi edinme başvurularına konu olamaz. Ancak, yayımlanmış veya kamuya açıklanmış bilgi veya belgelerin ne şekilde, ne zaman ve nerede yayımlandığı veya açıklandığı başvurulara bildirilir."

Öte yandan; Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin 12 nci maddesinin ikinci fıkrasında; "Kurum ve kuruluşlar; ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurular ile tekemmül etmemiş bir işleme ilişkin bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler." 13'üncü maddesinin birinci fıkrasında "Kurum ve kuruluşlarca yayımlanmış veya kitap, broşür, ilan ve benzeri yollarla kamuya açıklanmış bilgi veya belgeler bilgi edinme başvurusuna konu olamaz." ikinci fıkrasında ise "Ancak birinci fıkrada belirtilen yollarla kamuoyuna açıklanmış veya kurum ve kuruluşlarca elektronik ortamda yayımlanmış kamunun erişimine açık bilgi veya belgelerin ne şekilde ne zaman ve nerede yayımlandığı veya açıklandığı başvurulara bildirilir." Hükümleri yer almaktadır. Bu itibarla; başvurunuzda yer alan soruya ilişkin istenilen ayrıntıda veri; ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ve analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgiye yönelik olduğundan istatistikî bilgi sunulamazla birlikte, yıllık bazda UYAP kayıtlarından derlenen ve değerlendirilen adalet istatistiklerine ait mevcut veriler <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr> adresli web sayfamızda yayımlanmaktadır.

Bununla birlikte, 2020 yılına ilişkin istatistiklerin ise "01 Ocak 2020- 31 Aralık 2020" tarih aralığı baz alınarak 2021 yılı içerisinde yayımlanması plânlanmaktadır."

Türkiye İş Kurumu'na da "Kurumunuza kayıtlı engelli birey sayısı nedir? Bu veriler içerisinde yer alan engelli kadın sayısı bilinmekte midir? 16 Mart-1 Haziran 2020 tarihleri arasında, kurumunuza, işsizlik ya da geçici işsizlik maaşı başvurusunda bulunan engelli

birey (özelde engelli kadın) sayısı nedir? Bu başvurulardan kaç tanesi olumlu sonuçlanmıştır?" soruları yöneltmiştir.

Türkiye İş Kurumu'ndan gelen yanıt ise "Bu sorularınıza kurumumuz web sayfasından ulaşabilirsiniz" şeklindedir.

Sokağa çıkma kısıtlaması getirilen 30 Büyükşehir Belediyesi'ne aşağıdaki sorular sorulmuş, bu belediyelerden Gaziantep ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri telefonla; İstanbul, İzmir, Van, Trabzon, Erzurum, Diyarbakır, Hatay, Mersin, Manisa, Balıkesir, Antalya, Bursa ve Eskişehir olmak üzere 13 belediye de yazılı yanıt vermiştir.

"Belediyenizce, engelli bireylere (özelde engelli kadınlara) yönelik yürütülen hizmetler nelerdir? Bu hizmetlerde Covid-19 döneminde farklı düzenlemeler yapıldı mı?" sorusuna yanıt veren bütün belediyeler engelli kadınlara yönelik özel bir çalışmalarının olmadığını ifade etmiş, engelli birimlerin ihtiyaç duyulması halinde gerekli çalışmaların yapılacağı yönünde geri bildirimde bulunmuşlardır.

"Belediyeniz tarafından Covid-19 döneminde alınan tedbir ve uygulamalarla ilgili olarak engelli bireylerin görüşlerine başvuruldu mu?" sorusuna da 3 büyükşehir belediyesi (Balıkesir, İstanbul, Erzurum, Trabzon, Eskişehir, Antalya) maddi destek sağlandığı, Engelli Dernekleri'nden görüş alındığı yanıtını vermiştir.

"Belediyenizce, Covid-19 sürecinde gerçekleştirilen hizmetlerle ilgili olarak ne tür bilgilendirme araçları kullanıldı?" sorusuna yanıt olarak bazı belediyeler zabıta ve belediye anons sistemi ve afişler yolu ile duyuru yaptıklarını, bazı belediyeler bunların yanında sosyal medya hesaplarını kullanarak duyurularını paylaştıklarını belirtmişlerdir.

"Belediyenize bağlı engelli bireylere (özelde engelli kadınlar) hizmet veren sürekli ya da gündüzlü bakım ve destek kurumu var mı? Varsa, Covid-19 döneminde bu kurumlarda ne tür uygulamalar gerçekleştirildi?". Bu soruya bütün belediyeler böyle bir merkezlerinin bulunmadığı şeklinde cevap vermişlerdir. Hemen belirtmek gerekir ki bu soru ile varsa mevcut merkezlerinin engelli kadınlara hizmet verip vermediği yönünde bilgi alınmak istenmiş, ne var ki gelen yanıtlardan sadece engelli kadınların yararlandığı merkezlerin olup olmadığı şeklinde değerlendirme yapıldığı anlaşılmıştır.

"Belediyeniz yetki ve sorumluluk alanlarında bulunan, spor tesis, sosyal tesis, park v.b. gibi alanlardan engelli bireylerin (özelde engelli kadınların) yararlanabilmeleri için Covid-19 döneminde özel hangi uygulamalara yer verildi?". Bu soruya da bütün yanıt veren belediyeler pandemi döneminde park ve spor tesislerinin kapalı olduğunu, kısıtlama olmadığı hallerde de mesafe kuralına göre dizayn yapıldığını söylemiştir. Görünen odur ki, pandemi harici dönemde de zaten bu tesislerden engelli kadınların yararlanmaları oldukça sınırlı durumdayken pandemi sürecinde bu durum daha da imkânsız bir hal almıştır.

Belediyeler tarafından verilen yanıtlarda öne çıkan genel tablo Covid-19 pandemisinde engelli kadınlara yönelik çalışmalar ya engelli ya da kadın hizmetleri kapsamında değerlendirilmiştir. Spesifik olarak engelli kadınlar ile ilgili yapılan bir çalışma bilgisine rastlanmamıştır. Sözelimi belediyelerin bireyleri bilgilendirme yöntemlerine ilişkin sorulara verilen yanıtlarda bu bilgilendirmenin zabıta araçlarından ve belediye hoparlöründen anonslar ve afişler yoluyla yapıldığı öğrenilmiştir. Oysa bu yöntemle işitme ve görme engelli bireylerin duyuruları takip edemeyecekleri açıktır. Teknolojinin sağladığı imkânlar kullanılarak bütün engel gruplarına özgü duyuru materyalleri üretmek hiç de zor olmayacakken, kurumlar bu konuyu öncelikli bir mesele olarak görmemişlerdir.

Gelen yanıtlardan öne çıkan sonuçlardan biri de Covid-19 tedbirleri arasında yardım dağıtımı yapıldığı sıkça belirtilmiştir. Fakat bu yardımların miktarı ya da hangi kriterlere göre planlandığı bilgisi yer almamıştır. Evde kal çağrılarının engelli kadınların daha çok eve kapanması anlamına geldiği düşünüldüğünde yerel yönetimlerin engelli kadınların başta sağlık hakkı olmak üzere en temel haklara erişimlerini kolaylaştırıcı tedbirleri almaları gerekirken bunu gündeme almadıkları gözlenmiştir.

Engelli sivil toplum örgütleri ile iletişim kapsamı da genelde yardımların nasıl dağıtılacağı ve koordinasyonuna ilişkin olmuştur.

Ek olarak belediyeler bünyesinde bulunan Engelli ve Kadın Hizmetleri Şube Müdürlükleri aracılığı ile engelli bireylere yönelik çalışmaların koordine edildiği anlaşılmıştır. Pandemi sürecinde park ve spor tesislerinin genelde kapalı olduğu açık alanların da mesafe kuralları gözetilerek dizayn edildiği belirtilmiştir. Fakat engelli bireylerin bu tesislerden yararlanmalarını kolaylaştıracak özel düzenlemeler konusunda somut bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Özetle engelli kadınların hem engelli hem de kadın olmaktan kaynaklanan spesifik sorunları belediyeler açısından pandemi sürecinin genel önlemleri arasında daha da görünmez olmuştur.

II-MEDYA TARAMASI

11.03.2020-30.09.2020 tarihleri arasında ülkemizde yaşanan pandemi sürecinde engelli kadınların uğradıkları ayrımcılığın izlenmesi çalışması kapsamında elektronik, yazılı ve görsel basın araçlarındaki haberler taranmıştır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki pandemi sürecinin başında medyada SARS-CoV-2 virüsü korunma yolları ve alınması gereken tedbirler ile ilgili birçok kamu spotu yer almıştır. Toplumun geneli bu kamu spotları aracılığı ile virüs hakkında en temel bazda bilgilendirilmişken özellikle görme, işitme ve zihinsel engelli bireyler bu kamu spotlarının sesli betimlemeli, alt yazılı, işaret dili ve kolay anlaşılır versiyonlarının olmaması nedeniyle covid -19 ve korunma yöntemleri hakkında yeterli düzeyde bilgilenebilmişlerdir.

İzleme çalışmasının bir parçasını da yukarıda belirtilen tarih aralığında yazılı, elektronik ve görsel medya haberlerinin taranması oluşturmuştur. Yapılan taramada engelli kadınlara yer verilen haberlerde engelli kadınların pasif, edilgen ve acı öznesi oldukları yönünde haber dilinin tercih edilmesinin gerek bu çalışmada gerekse de ENKAD tarafından daha önce yapılan medya analiz çalışmalarında³ da sıkça rastlanan bir durum olduğu gözlemlenmiştir.

Covid-19 salgını gibi dünyayı ve ülkemizi son derece olumsuz yönde etkileyen bir süreçte engelli kadınların yaşamsal önem taşıyan sorunlarına medya araçlarında izleme yürütülen tarihler bazında hemen hemen hiç yer verilmemiştir. "Evde kal" sloganlarının günlük alışkanlıklarımız üzerinde ortaya çıkardığı durumun engelli kadınların zaten kısıtlı olan özgürlük alanlarını iyice daralttığı göz ardı edilmiştir.

11.03.2020-30.09.2020 tarihleri arası yazılı, elektronik ve görsel basında çıkan haberler taranmış, bu haberlerden pandemi sürecinde "engelli kadın" ve "koronavirüs" kelimeleri geçen toplamda 2763 haber tespit edilmiştir.

Taranan haberlerden 787 haber yazılı basında, 1837 haber elektronik basında, 139 haber ise görsel basında yer almıştır.

Haberlerin bir bölümünde genel olarak engellilerin pandemi sürecinde yaşadıkları sorunlara yer verilmiştir. Öne çıkan sorunların başında rehabilitasyon ve özel eğitim merkezlerinin karantina zamanında kapatılması, başta Milli Eğitim Bakanlığı'nca yürütülen Elektronik Bilgi Ağı (EBA) olmak üzere uzaktan eğitim uygulamalarının engelliler bakımından erişilebilir olmaması, engelli sağlık kurulu raporlarının yenilenme sürecinde yaşanan zorluklar, raylı ulaşım sisteminde engellilere bilet satılmaması, karantina sürecinin başında engellilerin idari izinli sayılmaması gelmiştir.

Araştırmamızda taranan haberler içinde Covid-19 pandemiden kaynaklanan engelli kadınların yaşadığı zorlukları merkezine alan bir habere rastlanmamıştır. Engelli kadınlara yer verilen haberlerde genel olarak pandemiden bağımsız olarak engelli kadınların yaşadıkları bazı hak ihlalleri trajik hikayelere dönüştürülerek yer almıştır.

Aşağıda bu haberlerden bazılarını bulmak mümkündür.

Engelli kız çocuğu istismarı başlıklı haberde pandemi döneminde kayıp olan engelli bir kız çocuğunun istismara uğradığı ortaya çıkmıştır: "Denizli'de 3 aydan bu yana kayıp olan yüzde 50 engelli 15 yaşındaki genç kız jandarmanın dedektifleri olan Jandarma Suç Araştırma Timi (JASAT) tarafından kurtarıldı. İstismara uğradığı belirlenen genç kız kendisini kurtaran JASAT timi üyesi kadın astsubaya ağlayarak sarılması ise yürekleri sızlattı. Edinilen bilgilere göre, olay Tavas ilçesinde meydana geldi. Aranması olan şahısların izini süren JASAT timi, güveni kötüye kullanma suçundan yakalaması olan R.M., isimli bir şahsı takibe aldı. Zanlının Tavas ilçesinde olduğunu belirleyen tim, Tavas İlçe Jandarma Komutanlığı ekiplerinin de desteği ile gözaltına aldı. Durdurulan araçta küçük yaşta genç kızın da olduğunu belirleyen tim, olayı araştırmaya başlayınca korkunç gerçeğe ulaştı. İsmi öğrenilemeyen genç kız hakkında 3 ay önce kayıp başvuru-

su yapıldığı ve arandığı öğrenildi. Yüzde 50 zihinsel engelli olduğunu tespit edilen genç kızın, R.M.'nin kendisini kaçırdığını ve 3 aydan bu yana cinsel istismarda bulunduğunu söylemesi üzerine genç kız koruma altına alındı. Genç kız kendisini kurtaran tim üyesi kadın astsubaya sarılarak teşekkür etti. İşlemlerinin ardından JASAT timi tarafından Tavas Adliyesine sevk edilen şahıs tutuklanarak cezaevine gönderildi. Genç kız ise jandarma eşliğinde ailesine teslim edildi."

Öldürülen kadın çocuğu engelli: "Olay, Samsun'un Baфра ilçesinin Gökalan Mahallesi'nde meydana geldi. Edinilen bilgiye göre, 52 yaşındaki Mevlüde Y. evlerinin mutfağında yerde yatar halde ölü olarak bulundu. Engelli kızının ağlayarak çevreden yardım istemesi üzerine eve giden mahalle sakini Mevlüde Y.'nin cansız bedeni ile karşılaştı. Şeker hastası olduğu öğrenilen kadının ölümü şüpheli bulundu ve kesin ölüm sebebinin otopsi sonucu belli olacağı öğrenildi."

İki mahkeme sonucu: "Engelli iki kadına yönelik şiddet ve istismar davasının sonucu bir cezaya onama: Antalya'da zihinsel engelli kızı H.E.'ye (24) 6 yıl boyunca cinsel saldırıda bulunan, kadının doğurduğu iki bebeği boğarak öldüren E.E. isimli erkek ve karısı C.E.'ye verilen ağırlaştırılmış ömür boyu hapis cezaları 1 Nisan'da Yargıtay 1. Ceza Dairesi tarafından onandı. Bir cezaya haksız tahrik indirimi: Konya'da 31 Ağustos 2017'de boşanma davası açan karısı Sevda Y.'yi (37) kendisini aldattığı iddiasıyla tabancayla vurarak öldüren, kızı R.Y.'yi ağır yaralayan ve engelli kalmasına sebep olan N.Y. isimli erkeğe 38 yıl 9 ay hapis cezası verildi. Mahkeme heyeti 3 Nisan'da açıklanan gerekçeli kararda Sevda Y. evi terk ettiği ve başka biriyle yaşadığı için sanığa "haksız tahrik indirimi" uyguladığını açıkladı."

Görüldüğü gibi yukarıdaki haberlerde gerçek sorunlara odaklanmak yerine ajitatif bir dil kullanılarak sorunlar göz ardı edilmiştir. Dünyada ve ülkemizde engelli kadınlar cinsel şiddet dahil şiddetin her türüne uğrama noktasında daha çok risk altındadır. Yapılan haberlerde bu gerçeğe ve alınması gereken tedbirlere dair herhangi bir analize rastlanmamıştır.

Daha da vahim olmak üzere yoksulluk olgusunun engelli bireyler söz konusu olduğu hallerde daha ağır bir etki yarattığı yadsınamaz bir gerçek iken medyada yer alan bazı haberler zaten var olan ön yargıları daha da pekiştirici niteliktedir.

Akülü araba talebi: "Amasyalı fedakar anne, 42 yıldır görme engelli olan kızını ve 30 yıldır bedensel engelli olan oğlunu bir an olsun yalnız bırakmıyor. Amasya'nın Su-luova ilçesinde yaşayan fedakar anne Fatma Günay (80), 42 yaşındaki doğuştan görme engelli kızı Sündüs Günay'ın gören gözü ve 54 yaşındaki bedensel engelli oğlu Şaban Günay'ın yürüyen ayağı oluyor. Anne Fatma Günay'ın tek isteği ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dan evlatları için akülü araba oldu."

10 çocuğundan 6'sı engelli olan annenin yardım çağlığı: "Diyarbakır'ın Yenişehir ilçesinde yaşayan ve 10 çocuğundan 6'sı zihinsel engelli olan Ayşe Aslan, yetkililere çağrıda bulunarak, "Çocuklarımın okuyup Türkiye'ye hayırlı evlat olmasını istiyorum."

Diğer örnek haberlerde de: "4 kadın 4 dram, 82 yaşında kadın arabada yaşıyor, ç engelli kızkardeş tedavi olmak istiyor" engelli bireylerin ve ailelerinin yaşadıkları ekonomik zorluklardan bahsedilirken sorunun sebeplerinden ve sorumlulardan çok ortaya çıkardığı mağdur hikayeleri öne çıkarılmıştır. Her birey gibi engelli çocukların da eğitim hakkı en temel insan hakkıyken bu hakkı kullanmanın ön koşulu okuyup meslek sahibi olma çabasına özgülenmiştir. Oysa eğitim hakkından yararlanmanın sınırı ya da ön koşulu olmaksızın da bütün bireyler bu haklarından eşit olarak yararlanmalıdırlar.

Engelli kadın derneğinin haberinde ise konu şu şekilde işlenmiştir: "Pandemi engellileri nasıl etkiler?" sorusuna eğitim, sağlık, çalışma hayatı ve ulaşım gibi birçok konuda cevaplar geliyor. Covid-19 pandemisi, dünyada 16 milyondan fazla vaka ile insanlığın bugüne kadar karşı karşıya kaldığı en büyük zorluklardan biri olarak şimdiden tarihe geçti. Herkes üzerinde farklı etkileri olan koronavirüs tehlikesi, engelli bireylerin hayatlarındaki rutin kısıtlılıkların üzerine yeni mücadeleler ekledi. Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin dokuzuncu maddesine göre, engellilerin bağımsız yaşamlarının sağlanması için binalar, yollar, ulaşım araçları ve okullar, evler, sağlık tesisleri ve işyerleri dahil kapalı ve açık tesislerin; elektronik hizmetlerin, acil hizmetlerin, kamuya sunulan tesislerin engelliler yönünden erişilebilir olması için gerekli tedbirlerin alınması gerekiyor. Öte yandan Covid-19 pandemisi bugüne kadar görülmemiş koşulları getirerek eğitim, çalışma hayatı, sağlık, ulaşım gibi birçok farklı alanda her ülkenin kendine özgü düzenlemeler yapmasını gerektiren bir şekilde devam ediyor. Pandemi devam ettiği sürece, özellikle de kapalı mekanlarda vakit geçirilen sonbahar ve kış yaklaşırken engelli bireyler için yeni zorluklar ufukta görünüyor. Yollar, kaldırımlar, binalar, genel tuvaletler engellilerin özellikle de fiziksel temas ile ve toplum yaşamı içinde zaman zaman yardıma ihtiyaç duyarak kullanabileceği mekanlar halinde. Engellilerin sosyal yaşama katılmasında büyük katkısı olabilecek konser, tiyatro, piknik gibi organizasyonlar da normal şartlarda bile erişim kolaylığı yönünden oldukça zayıf kalırken Koronavirüs dolayısıyla engellilerin bu tarz organizasyonlara katılması bir süre daha imkânsız görünüyor."

Pandemide engellilerin genel sorunlarına dair diğer haberler:

- [Engelli bireyler için online eğitim verilmeli](#)
- [Engelli sağlık personeline de idari izin](#)
- [Ailelerin evde otizmlili çocuklara eğitim vermesi](#)
- [Trenlerin ücretli olması](#)
- [Bakım merkezi karantinada](#)
- [Özel eğitim sorunları](#)

Bilindiği gibi Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi madde 11 risk durumunda engelli bireylerin haklarının korunması ve alınması gereken tedbirleri düzenlemiştir. Bu kapsamda Covid-19 pandemisi engelli kadınların kapalı kurumlarda ya da evlerde daha çok kapalı kalmaları sonucunu doğurmuştur. Bu süreçte raporun diğer bölümlerinde de irdelenildiği gibi eğitimden sağlığa birçok temel haklara erişime ilişkin sorunlar yaşanmasına karşın, bu konular ne yazık ki basın organlarında dile getirilecek nitelikte bulunmamıştır.

III-SAHA ÇALIŞMASI

AMAÇ:

Engelli kadınların Covid-19 pandemisi boyunca uğradığı hak ihlallerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada, Türkiye ve diğer ülkelerdeki ilgili haberlerin taranması, bilgi edinme başvurularının yapılması gibi yöntemlerin yanı sıra, Türkiye’de yaşayan engelli kadınlardan doğrudan bilgi toplanması da hedeflenmiştir. Bu bölümde, çalışma kapsamında, Türkiye’de yaşayan engelli kadınlara yönelik gerçekleştirilen anket çalışması ve odak grup görüşmelerinin yöntemine dair bilgiler aktarılmaktadır.

YÖNTEM:

Türkiye’de yaşayan engelli kadınların Covid-19 pandemisi ve karantina sürecinde karşılaştıkları sorunların belirlenebilmesi için, Engelli Kadın Derneği’nin pandemi sürecinin başında topladığı nitel bilgilere⁴ ve bu süreçte engelli kadınlarla yapılan uluslararası çalışmaların sonuçlarına dayanarak bir anket formu hazırlanmıştır. Bu anket formu, engelli kadınlara derneğin sosyal medya hesapları üzerinden ulaştırılmış ve engelli kadınların formu çevrimiçi ortamda bireysel olarak doldurmaları istenmiştir. Ankette, engelli kadınların demografik bilgilerinin yanı sıra, pandemi sürecinin günlük yaşamlarına etkisi, çeşitli hak alanlarında yaşadıkları ihlaller ve bu süreçte ortaya çıkan sorunlarla baş etme yollarına dair çoktan seçmeli ve/veya açık uçlu sorular sorulmuştur. 4 Ağustos – 8 Ekim 2020 tarihleri arasında, ankete farklı engel gruplarından toplamda 67 engelli kadın katılım göstermiştir.

Bu çalışmanın ikinci aşaması için, ankete verilen ilk cevapların ön değerlendirmesinden yola çıkılarak, farklı engel gruplarından kadınlarla gerçekleştirilecek odak grup görüşmeleri için sorular hazırlanmıştır. Bu sorular yoluyla, engelli kadınların Covid-19 pandemisinde engelli olmaktan ya da kadın olmaktan dolayı ne gibi sıkıntılarla karşılaştığı, karşılaştıkları sıkıntıları çözmek için hangi kişi ve kurumlardan destek aldıkları, pandemi ve karantina sürecinin aile ilişkileri ve sosyal yaşantıları üzerinde nasıl bir etkisinin olduğu ve bu yaşantılarla hangi yollarla baş ettiklerine dair bilgilerin toplanması amaçlanmıştır.

Türkiye’de yaşayan engelli kadınlar, çalışmaya Engelli Kadın Derneği’nin sosyal medya hesaplarında paylaşılan duyurular yoluyla davet edilmiştir. Bir hafta arayla iki grup halinde gerçekleştirilen iki odak grup görüşmesinin ilkinde görme engelli/kör, ortopedik engelli ya da nörolojik ve psikiyatrik rahatsızlıkları olan 6 engelli kadın katılmıştır. İkinci odak grup görüşmesine ise, 4 işitme engelli/sağır kadın katılmıştır. Odak grup görüşmeleri, çevrimiçi video konferans yoluyla gerçekleştirilmiş ve her biri yaklaşık olarak 3’er saat sürmüştür. İşitme engelli/sağır katılımcıların olduğu görüşmede işaret dili tercümanlarından destek alınmıştır.

Görüşmelerde, Engelli Kadın Derneği’ni temsilen iki kişi bulunmuş; biri görüşmelerin akışını yönetirken, diğeri katılımcıları anlattıklarını not almıştır. Verilerin analizi, görüşmelerde alınan notlar ve ses kayıtlarının önemli bölümlerinin yazıya dökülmesi sonrasında başlamıştır. Veriler tematik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu yöntemle göre, öncelikle katılımcıların anlattıkları dikkatlice okunarak küçük parçalar halinde kodlanmış; sonrasında kodlar bir araya getirilerek temaların oluşması sağlanmıştır.

4 <http://engellikadin.org.tr/wp-content/uploads/2020/06/Korona-G%C3%BCnlerinde-Engelli-Kad%C4%B1n-Olmak.pdf>

İlk aşamada gerçekleştirilen anketin ve ikinci aşamada gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinin sonuçları paylaşılacaktır.

BULGULAR:

Anket Sonuçları

Ankete toplamda 67 engelli kadın katılım göstermiştir. Ankete katılan kadınların 27 tanesi kendini ortopedik engelli, 25 tanesi görme engelli veya kör, 7 tanesi işitme engelli veya sağır, 4 tanesi nörolojik rahatsızlığı olan, 3 tanesi sistemik kronik rahatsızlığı olan, 1 tanesi de otistik olarak tanımlanmıştır.

Katılımcıların yaşları 21-56 arasında değişmektedir ve yaş ortalaması 34.64'tür. Katılımcıların %68.66'sı (n = 46) büyükşehir merkezinde, %22.39'u ilçe merkezinde (n = 15), %7.46'sı şehir merkezinde (n = 5), ve %1.49'u (n = 1) ise yaşadığını belirtmiştir. Eğitim düzeyi incelendiğinde, katılımcıların 73.13'ünün ön lisans, lisans ve lisansüstü (n = 49), %22.38'inin orta okul ve lise (n = 15) ve %4.47'sinin ilk okul (n = 3) mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşadıkları yerler ve eğitim düzeyleri bir arada incelendiğinde ise, örneklemin %55'inin büyükşehir merkezlerinde yaşayan, ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitime sahip kadınlardan oluştuğu görülmektedir (n = 37).

	İLKOKUL	ORTA OKUL VE LİSE	ÖN LİSANS, LİSANS VE LİSANS ÜSTÜ	TOPLAM
Büyükşehir Merkezi	2	7	37	46
İlçe Merkezi	0	7	8	15
Şehir Merkezi	0	1	4	5
Köy	1	0	0	1
TOPLAM	3	15	49	67

Tablo 1. Katılımcıların yaşadığı yer ve eğitim düzeylerine göre dağılımı.

Ankete katılan engelli kadınların 41 tanesi Covid-19 pandemisi sürecinin bir kısmını anne ve/veya babasıyla geçirdiğini; bu kadınların 10 tanesi ise, aynı zamanda, partneriyle, kardeşleriyle, büyükanne ve büyükbabalarıyla, çocuklarıyla ve kişisel asistanla veya yalnız geçirdiğini ifade etmiştir. Öte yandan, 16 kadın pandemi sürecinde eşi ve çocuklarıyla kaldığını belirtirken, 2 kadın ise yalnızca çocuklarıyla kaldığını belirtmiştir. Geriye kalan 8 kadının 2 tanesinin zaman zaman arkadaşlarıyla zaman zaman yalnız kaldığı, 6 tanesinin ise pandemi sürecini tamamen yalnız geçirdiği öğrenilmiştir. Bu sonuçlar engelli kadınların büyük bir kısmının Covid-19 pandemisi ve karantina sürecini anne-babaları, akrabaları, partnerleri, çocukları veya kişisel asistanlarıyla geçirdiğini, bu süreci yalnız geçiren engelli kadınların azınlıkta olduğunu göstermektedir.

Covid-19 pandemisinin engelli kadınların hayatlarını nasıl etkilediğinin anlaşılması amacıyla, pandemi sürecinde gelir düzeylerinde bir değişikliğin olup olmadığı sorulmuştur. Kadınların %26.86'sı gelirlerinin azaldığı (n = 18), kadınların %4'ü ise gelirlerinin arttığı (n = 3) bilgisini vermişlerdir. Bu durum, şu anki gelir düzeyleriyle birlikte incelendiğinde, gelirin arttığını söyleyen 3 kişinin 3000TL ve üzeri maaş aldığı, gelirim azaldı diyenle-

rin %27.77'si 3000 TL'nin üzerinde gelirin olduğunu belirtmiştir (n = 5). Öte yandan, pandemi sürecinde gelirinde herhangi bir değişiklik olmayanların %34.78'i 3000TL'nin altında gelir bildirmişken (n = 16), gelirin 5000 TL'nin üzerinde olduğunu bildiren engelli kadınların bu kadınlar arasındaki oranının %21.73 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, hali hazırda ekonomik zorluklar yaşayan engelli kadınların önemli bir kısmının, pandemi süreciyle birlikte gelir düzeyinin daha düşük bir seviyeye gerilediğini göstermektedir. Gelir durumunun pandemi sürecindeki değişikliklerle birlikte değerlendirildiği tablo aşağıda paylaşılmaktadır.

PANDEMİ SÜRESİNCE GELİR DÜZEYİNİZ?	GELİRİM ARTTI	GELİRİM AZALDI	GELİRİMDE DEĞİŞİKLİK OLMADI	TOPLAM
0-999 TL Arası	0	6	4	10
1000-1999 TL Arası	0	5	5	10
2000-2999 TL Arası	0	2	7	9
3000-3999 TL Arası	1	2	12	15
4000-4999 TL Arası	1	1	8	10
5000 TL ve Üzeri	1	2	10	13
TOPLAM	3	18	46	67

Tablo 2. Katılımcıların pandemi sürecinde gelir düzeyleri ve gelir düzeylerindeki değişikliklere göre dağılımı

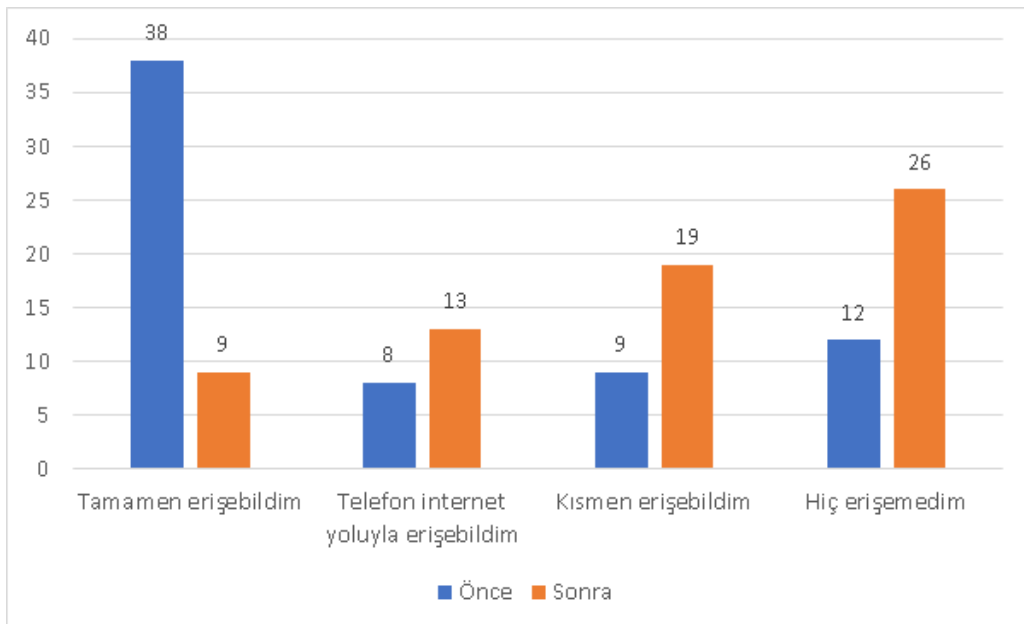
Engelli kadınlar, Covid-19 sürecinde günlük yaşamlarında karşılaştıkları zorluklara dair alışverişte (n = 38), para çekme ve diğer bankacılık işlemlerinde (n = 31), kişisel bakımda (n = 19), ev temizliğinde (n = 13), sağlık hizmetlerine erişimde (n = 4) ve çocuk bakımında (n = 2) sorun yaşadıklarını bildirmişlerdir. Pandemi sürecinde karşılaşılan bu sorunları, 38 katılımcı aile üyelerinin desteğiyle çözdüğünü belirtirken, 25 kişi kimseden destek almadan kendi başına çözdüğünü bildirmiştir. Oldukça az sayıdaki katılımcılar da arkadaşlarından veya herhangi bir kişisel bağlantıları olmayan gönüllü ağlar ve diğer grupların desteğiyle çözdüğünü ifade etmiştir.

Covid-19 ve pandemi süreciyle ilgili bakanlık, kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları tarafından anaakım medya ve sosyal medya yoluyla yapılan bilgilendirmelerin ne kadar erişilebilir bulunduğu konusunda, katılımcıların %34.32'si bilgilendirmelerin tamamen erişilebilir olduğunu (n = 23), %46.26'sı bilgilendirmelerin kısmen erişilebilir olduğunu (n = 31), %19.40'ı ise bilgilendirmelerin erişilebilir olmadığını (n = 13) ifade etmişlerdir. Katılımcılar, yaşanan sorunları çoğunlukla Sağlık Bakanlığı tarafından günlük olarak paylaşılan verilerin, bilgilendirmelerin ve duyuruların erişilebilir ve kapsayıcı olmadığı, anaakım ve sosyal medyada kullanılan görsellerin betimlenmemesinin görme engelli kişilerin, videoların ise altyazılı ve işaret diliyle paylaşılmamasının işitme engelli kişilerin bilgiye erişim hakkını kısıtladığı şeklinde açıklamışlardır. Bunun dışında, bakanlıklar ve kamu kurum ve kuruluşları tarafından kullanıma sunulan uygulamaların görme engelli ve işitme engelli kişiler açısından erişilebilir olmadığı belirtilmiştir. Son olarak, tüm bu aksaklıklara rağmen internete erişimi olan engellilerin bilgiye daha kolay ulaş-

bildiği, anaakım medyadaki erişilebilirlik sorunlarının daha fazla olduğu ifade edilmiştir. Erişilebilir bilgilerin ise çoğunlukla hak temelli faaliyetler yürüten engellilik örgütleri tarafından paylaşıldığı söylenmiştir. Bu sonuçlar, engellilerin herkesle aynı anda güvenilir bilgiye erişemediğini ve bu nedenle, engellilerin bilgiye erişim hakkının ihlal edildiğini göstermektedir.

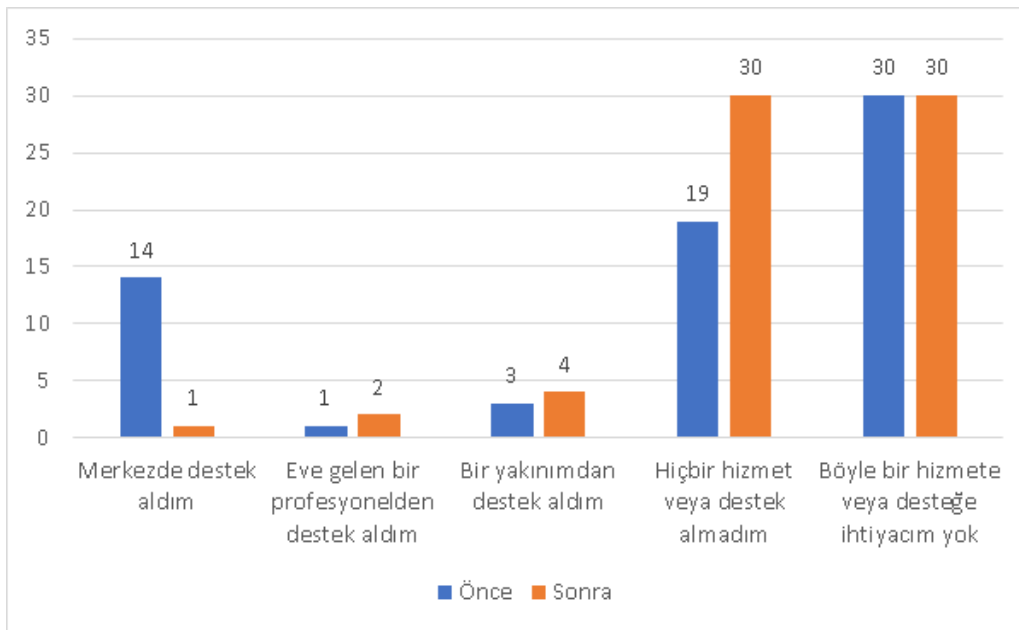
Katılımcıların %28.35'i (n = 19) pandemi döneminde kamu kuruluşları ve yerel yönetimler tarafından sağlanan destek mekanizmaları hakkında bilgilendirildiğini ifade ederken, bu desteğe ihtiyaç duyan 7 kadının 3 tanesi bu desteklerden faydalanabilmiş, 4 tanesi ise bu desteklerden faydalanamamıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu ise (n = 48), pandemi döneminde kamu kuruluşları ve yerel yönetimlerin hayata geçirdiği destek mekanizmalarından haberdar olamamışlardır. Başvurmasına rağmen destek mekanizmalarından faydalanamadığını ifade eden katılımcılar (n = 12), sosyal yardımlara, maske, dezenfektan gibi sağlık ürünlerine, hastalık durumunda teşhis ve tedavi hizmetine, ilaçlara, kişisel ve günlük bakım ihtiyacına destek olabilecek kişilere ulaşamadıklarını ifade etmiştir. Bu durum, pandemi gibi kriz durumlarında yapılan düzenlemelerin, engelli ve kadın oldukları için toplumda dezavantajlı bir konumda bulunan engelli kadınların ihtiyaçlarının göz önünde bulundurularak yapılmadığını ve bu nedenle, engelli kadınların sosyal yardımlara ve diğer destek mekanizmalarına erişmekte sıkıntılar yaşadığını göstermektedir. Bu erişim sıkıntısının bir kısmının bilgilendirmede yaşanan sorunlarla, bir kısmının ise verilen hizmete erişimde yaşanan sorunlarla ilgili olduğu dikkat çekmektedir.

Covid-19 pandemisinin engelli kadınların hayatları üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılması amacıyla, katılımcılardan genel sağlık hizmetlerine, rehabilitasyon hizmetlerine, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ve hijyenik ped ve tampon gibi hijyen ürünlerine erişimlerini ve kadına yönelik şiddete uğrama sıklıklarını pandemi öncesi ve sonrası şeklinde rapor etmeleri istenmiştir. İlk olarak, genel sağlık hizmetlerine erişim konusunda, hizmetlere tamamen erişebildiğini söyleyen kadınların sayısı, pandemiyle birlikte 38'den 9'a düşmüş; kısmen erişebildiğini söyleyen kadınların sayısı 9'dan 19'a yükselmiş ve hiç erişemediğini söyleyen kadınların sayısı ise 12'den 26'ya yükselmiştir (bkz. Tablo 3).

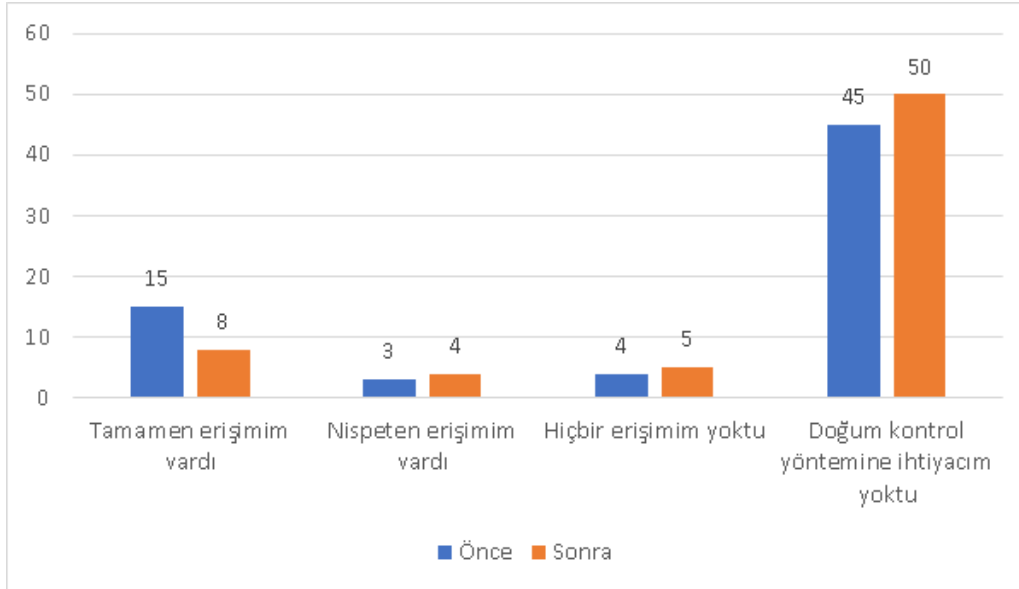
Tablo 3. Koronavirüs dışındaki sağlık hizmetlerine erişim konusunda pandemi öncesi ve pandemi sonrasının karşılaştırılması.

Pandeminin katılımcıların fizik tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine erişimine etkisi incelendiğinde, pandemi öncesinde bir fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezinde destek alan engelli kadınların sayısı 14 iken, merkezlerin kapanması nedeniyle bu sayı 1'e düşmüştür. Bu süreçte fizik tedavi ve rehabilitasyon hizmetine ihtiyaç duyan katılımcıların az sayıda bir kısmının eve gelen bir profesyonelden ya da bir yakınlarından destek aldığı ortaya çıkmış, ancak pandemi öncesinde hiçbir destek almayan katılımcıların sayısı 19 iken pandemi sonrasında bu sayı 30'a çıkmıştır (bkz. Tablo 4). Bu durum, fizik tedavi ve rehabilitasyona ihtiyaç duyan katılımcıların pek çoğunun pandemi öncesinden başlayarak böyle bir hizmet veya desteğe erişemediğini, ancak pandemi sürecinin fizik tedavi ve rehabilitasyon hizmetine erişimi daha da kısıtlayan bir durum olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Fizik tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin engelli kişiler için ikincil sağlık sorunlarını önleyici, bağımsız yaşamı destekleyici ve yaşam kalitesini artırıcı etkisi göz önünde bulundurulduğunda, bu hizmetlere erişememenin engelli kadınların yaşamları üzerindeki olumsuz etkisi açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

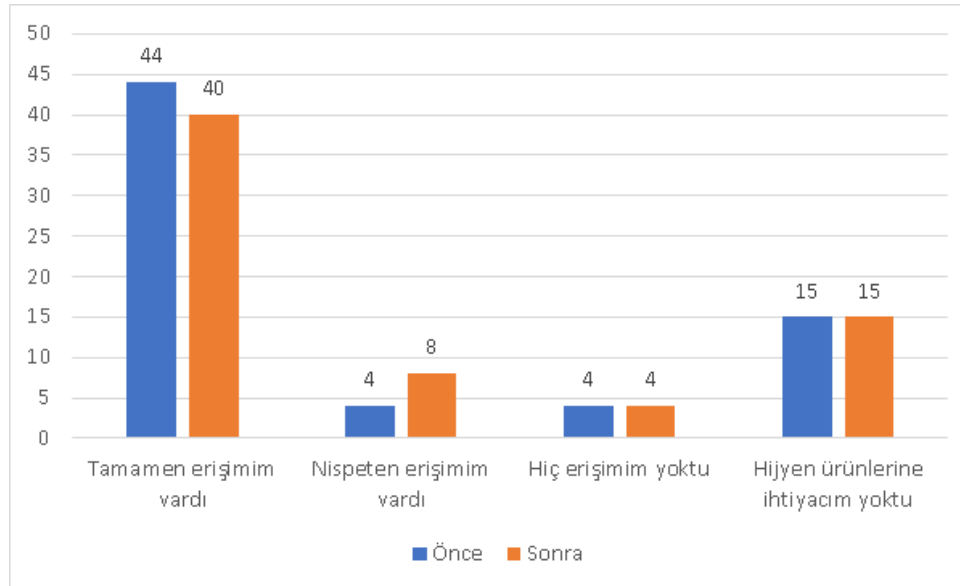
Tablo 4. Fizik tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine erişim konusunda pandemi öncesi ve pandemi sonrasının karşılaştırılması.

Engelli kadınların pandemi sürecinde cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimi, doğum kontrol yöntemlerine ve hijyenik ped, tampon gibi hijyen ürünlerine erişimleri üzerinden değerlendirilmiştir. Pandemi öncesinde katılımcıların 45'i, pandemi sonrasında ise 50'si doğum kontrol yöntemine ihtiyacının olmadığını belirten kişilerdir. Ancak, pandemi sonrasında doğum kontrol yöntemine ihtiyaç duymadığını bildiren katılımcıların 13 tanesinin pandemi sürecinde partnerleriyle birlikte yaşadığı bilinmektedir. Bu sayıya, pandemi öncesinde doğum kontrol yöntemlerine tamamen erişiminin olduğunu söyleyen kişi sayısının 15'ten 8'e düşmesi ve nispeten erişimi olan ya da hiç olmayan kişi sayısının 7'den 9'a çıkması gibi bilgiler eklendiğinde (bkz. Tablo 5), pandeminin engelli kadınların doğum kontrol hizmetlerine erişimini olumsuz etkilediği sonucuna varılmaktadır.

Tablo 5. Doğum kontrol yöntemlerine erişim konusunda pandemi öncesi ve pandemisi sonrasının karşılaştırılması.

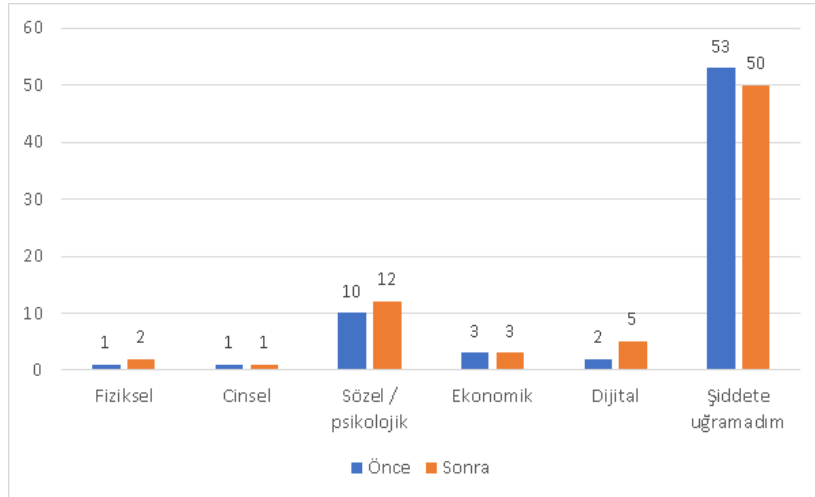
Katılımcılardan pandemi öncesi ve sonrası dönemleri, hijyenik ped, tampon gibi hijyen ürünlerine erişim bakımından kıyaslamaları istendiğinde, katılımcıların 44'ünün pandemi öncesinde hijyen ürünlerine tamamen erişiminin olduğu, erişimi nispeten olan ya da hiç olmayan kadınların sayısının toplam 8 olduğu görülmüştür. Pandeminin ortaya çıkmasıyla birlikte, tamamen erişimi olan 4 kişinin erişiminin kısmen kısıtlandığı ve bu nedenle erişimi nispeten olan ya da hiç olmayan kadınların sayısının 12'ye yükseldiği görülmüştür (bkz. Tablo 6). Diğer hizmetlere kıyasla, engelli kadınların hijyen ürünlerine erişimi daha mümkün olsa da pandemi öncesinde ve sonrasında hijyen ürünlerine erişimi nispeten olan ya da hiç olmayan kadınların olması, engelli kadınların temel bir ihtiyacının yeterince karşılanmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 6. Hijyenik ped, tampon gibi hijyen ürünlerine erişim konusunda pandemi öncesi ve pandemisi sonrasının karşılaştırılması

Son olarak, engelli kadınların pandemi sürecinde şiddete uğrama sıklıklarının, uğradıkları şiddet türlerinin ve kim tarafından şiddete uğradıklarının belirlenebilmesi amacıyla bazı sorular ankete dahil edilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar incelendiğinde, öncelikle katılımcıların %11.94'ü pandemide daha sıklıkla şiddet gördüğünü belirtmiştir (n = 8). Bu cevabı veren kadınların engel türleri incelendiğinde, herhangi bir engel türünün öne çıkmadığı ve her engel türünden kadınların pandemi sürecinde daha fazla şiddete uğradığı görülmüştür. Öte yandan, kadınların %79.10'u pandemi öncesinde (n = 53),

%74.62'si ise pandemi esnasında ve sonrasında şiddet görmediğini (n = 50) bildirmiştir. Pandemi öncesinde en sıklıkla rapor edilen şiddet türü sözel/psikolojik şiddetken (hakaret etme, isim takma, eleştirme, alay etme, küçümseme, duygusal ihtiyaçları göz ardı etme, kadını maddi veya manevi destek olabilecek kişilerden (aile, arkadaş vs.) uzaklaştırma (n = 10), bu sayı pandemi sonrasında 12'ye çıkmıştır. Bu şiddet türünü, sıklık bakımından hem pandemi öncesinde hem pandemi sonrasında dijital şiddet (kadına rahatsızlık verecek sıklıkta ya da türde mesajlar gönderme, sosyal medyada paylaştığı bilgileri kullanarak kadının özel hayatına ve sınırlarına müdahale etme, kişisel hesapların şifrelerini ele geçirmeye çalışma ve ele geçirme, kadının özel yaşamına ait bilgilerin, fotoğrafların internette yayılması veya bu konuda tehdit etme) ve ekonomik şiddet (kadını çalıştırmama veya çalışmaya zorlama, kadını parasız bırakma, kadının gelirine el koyma) takip etmekte, en sonda ise fiziksel şiddet (tokat atma, yumruklama, tekmeleme, saç çekme, itme, bir cisimle bedene zarar verme, boğmaya çalışma, bıçak veya silah gibi aletlerle tehdit etme, işkence yapma) ve cinsel şiddet (kadının rızası dışında cinsel ilişkiye zorlama ve tecavüz etme, istenmeyen cinsel pozisyonlara zorlama, cinsel bir eşya gibi davranma, fuhuşa zorlama) gelmektedir (bkz. Tablo 7).

Tablo 7. Engelli kadınların pandemi öncesi ve sonrasında farklı şiddet türlerine göre şiddete uğrama sıklıkları

Çalışmaya katılan engelli kadınlar maruz kaldıkları şiddetin faili olarak, sıklıkla ailenin kendilerinden büyük üyelerini işaret etmiş; bunu, partner, eski partner ya da kendileriyle bağlantısı olmayan yabancılar takip etmiştir. Çok daha az sayıda kişi ise arkadaşlarından ya da kendi çocuklarından şiddet gördüğünü belirtmiştir. Şiddet gören engelli kadınlar, maruz kaldıkları hakaret ve aşağılamalar sonucunda özgüvensiz hissettiklerini ve hayatlarında bir şeyleri değiştirebilecekleri umudunu kendilerinde bulamadıklarını ifade etmiştir. Aynı zamanda, engelli kadınlar COVID-19 pandemisi sürecinin stresli ve yorucu geçmesinin de ilişkileri yıpratıcı bir faktör olduğunu vurgulamışlardır. Geçmişte ya da pandemi sürecinde şiddet gören kadınlar, şiddet durumuyla savcılığa başvurarak, şiddet faili ile ilişkilerini keserek, psikolojik destek alarak baş ettiklerini söylemişlerdir. Bununla birlikte, susmaktan ve ağlamaktan başka bir tepki veremediğini belirten kadınlar da bulunmaktadır.

Anketi dolduran engelli kadınlara, anketteki soruların dışında eklemek istedikleri herhangi bir şeyin olup olmadığı sorulduğunda, kadınların bir kısmı bakanlıkların, kamu kurum ve kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin engelli kadınları yalnız bırakmaması

gerektiğini belirterek, Türkiye'nin her yerindeki engelli kadınlara ulaşacak çalışmaların artırılması ve engelli kadınların güçlendirilmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda, alanda engelli kadınlara yönelik gerçekleştirilen çalışmaların sonuçlarının ilgili yerlerle paylaşılmasını önermişlerdir.

Odak Grup Görüşmeleri Sonuçları

Çalışma kapsamında biri görme engelli/kör, ortopedik engelli ya da nörolojik ve psikiyatrik rahatsızlıkları olan 6 engelli kadınla, diğeryse 4 işitme engelli/sağır kadınla olmak üzere toplamda iki görüşme yapılmıştır. İlk görüşmedeki katılımcıların yaşları 23-39 arasında değişmekte olup hepsi en az lisans düzeyinde eğitim almıştır. Bu gruptaki katılımcıların tümü bekar ve büyükşehirde ya da büyükşehirle bağlı ilçelerde aileleriyle, kardeşleriyle veya yalnız yaşamaktadır. Tümünün gelir getiren bir işi bulunmaktadır. İkinci gruptaki kadınların yaşları ise 23-36 arasında değişmekte olup hepsi en az ön lisans düzeyinde eğitim almıştır. Bu gruptaki katılımcılar, şehirde ya da büyükşehirde aileleriyle birlikte yaşayan iki bekar, iki boşanmış ve çocuklu kadınlardır. Tümünün gelir getiren bir işi bulunmaktadır.

Engelli kadınlar ile yapılan iki oturumluk odak görüşmelerinin sonucunda pandeminin etkisine ilişkin çeşitli meseleler ön plana çıkmıştır. Evde kalmanın olumlu etkileri bulunmakla birlikte, pandeminin kişisel deneyiminin birtakım zorluklara yol açtığı anlaşılmıştır. Bununla beraber en temel insan haklarından biri olan sağlık hakkına eşit erişimin engelli kadınlar bağlamında pek de mümkün olmadığı katılımcıların beyanları arasındadır. Hane içinde karantinada olmanın beraber yaşanan insanlar, özellikle aile bireyleriyle ve buna bağlı olarak aile ilişki dinamikleriyle ilgili yeni birtakım meseleleri gündeme getirdiği, eski durumların yoğunlaşmış etkilerinin fark edilebilir düzeye çıktığı gözlemlenmiştir. Nitekim, engelli kadınların paylaşımları, toplumsal cinsiyetten ötürü pandeminin farklı kimlikler için farklı deneyimlendiğini göstermiştir. Özellikle tek ebeveyn olmanın getirdiği kimi güçlükler, pandemi sürecinde daha kuvvetli hissedilir hale gelmiştir. Bununla beraber, pandemi sürecinde sosyal mesafe tedbirlerinin engelli kimliğinin toplum yaşamında algılanışı ile kesiştiği noktalar ve en temel insani gereksinim olan kişilerarası ilişkilenemenin yolları da engelli kadınların konuşurken işaret ettikleri konuları oluşturmuştur.

Odak grup görüşmelerinde katılımcılar tarafından evde vakit geçirmenin birçok olumlu etki bıraktığı ifade edilmiştir. Pandemi süreci kadınların kendilerine daha çok vakit ayırarak hobilerine gündelik rutinlerinde daha fazla yer vermelerini ve spor yapmak, kilo vermek, düzenli yaşama geçmek, sağlıklı beslenmek, daha çok kitap okumak, online eğitimlere başlamak gibi aktivitelere öncelik vermelerini sağlamıştır. Bunun yanında, kadınlar müzik yapmak, yeni hobiler edinmek, online platformlarda yayınlar yapmak gibi aktif olabilecekleri uğraşlar edindiklerini söylemişlerdir. Çalışan engelli kadınlar için uzaktan çalışmaya geçilmesiyle birlikte sadece mesai saatlerinde işleriyle ilgilenme, konforlu bir ortamda işlerini yürütme, geri kalan zamanı kendilerine ayırma durumu ortaya çıkmıştır. Evle ilgili daha çok şey yapmak, ailesiyle yaşayan engelli kadınların ev işlerini pratik etmekte daha fazla zaman ayırmalarına, eve dair daha çok sorumluluk almalarına yol açan bir süreç yaşanmıştır. Kimi kadınlar için çiçek yetiştirmek, köy evinde kalmak, bitki ve hayvanlarla ilgilenmek gibi doğayla temas olanakları doğmuştur.

Pandemi sürecinin getirdiği fırsatların yanı sıra, engelli kadınların yaşamları üzerinde olumsuz bir etkiye neden olduğu da görülmektedir. Örneğin, evde kapalı kalmanın birtakım sağlık sorunlarına yol açtığı söylenebilir. Özellikle kilo almak, yeterli spor yapma imkanına sahip olunmadığından egzersizlerle sağlığı koruyamamak, yürüyüşün bile terk edilmesiyle beraber en temel hareketliliğin azalması, ruhsal farklılıkları olan bireylerde ataklar gibi sağlık sorunları deneyimlenmiştir. Her şeyin ertelenmesi derin bir belirsizlik düşüncesini ve gelecek korkusunu beraberinde getirirken, sevdiklerinden uzakta kalmak, özlem, yalnızlık hissi, boşluk, umudun azalması, desteğin ortadan kalkması, korku, panik ve depresif duygu ve düşünceleri tetiklemiştir. Kapalı kalmak ve yasaklar tüm bu deneyimleri yoğunlaştıran durumlar olarak aktarılmıştır. Aynı zamanda evde her şeyin monotonlaşması, gecenin gündüze karışması, gün içerisinde fiziksel enerjinin boşaltılmaması ve eğitim açlığı kadınların bireysel deneyimlerine ilişkin paylaştıkları birkaç noktadır. Kadınların fazla içe dönme durumlarının ilişkilerinde bağlanma biçimlerini fark etmelerine yol açtığı, bu bağlamda yaşadıkları boşluğu hayatlarındaki ilişkiyle kapatmaya çalışsalar da ilişkilerin bozulduğu hatta sonlandığı ifade edilmiştir. Karantina boyunca evde beraber bulunulan insanlarla görüş ayrılıkları, uyuşmazlık ve istediğini yapamama durumları kişilerin kendileriyle ve başkalarıyla olan ilişkilerini zorlaştıran diğer etmenlerdendir.

Engelli kadınların karantina sürecinde sağlığa erişimlerini değerlendirirken iki açıdan bakmanın önemli olacağı düşünülmüştür. Bunlardan birisi süreçte yaşanan olağan sağlık durumları için bu hakka erişim, bir diğeri ise COVID-19'dan korunma yolları, bilgilendirmeler gibi pandeminin kendisine ait hak erişim durumudur. Temel sağlık hakkına erişim konusunda engelli kadınlar düzenli olarak kullanılmaları gereken ilaçlara ulaşamadıklarını, acil durumlarda hastaneye başvurmak istediklerinde bile tüm riskleri aldıklarına dair bir yazılı beyan vermeleri gerektiğini, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetine ihtiyaç duymuş olsalar da muayene olamadıklarını ve sosyal mesafe nedeniyle fizyoterapistleriyle verimli çalışamadıklarını paylaşmışlardır. COVID-19 konusunda ise, virüsün yayılması ve hastalıktan korunma yollarına dair Sağlık Bakanlığı dahil tüm kurumların hazırladığı bilgilendirici içeriklerin farklı engel durumları için erişilebilir olmadığı konusunda katılımcı engelli kadınların hemfikir olduğu görülmüştür. Örneğin, görme engelli kadınlar için anaakım ve sosyal medyada görseller yoluyla paylaşılan istatistiklerin ve bilgilendirmelerin betimlemesi olmadığından, görme engelli katılımcılar içeriğe herkesle aynı anda erişemediğini ifade etmiştir. Aynı şekilde, işitme engelli kadınlar için terimlerle dolu video ve yazılı içerikler oldukça karışık ve anlaşılmaz durumdadır. İşitme engelli kadınlar önemli bilgilere ancak sağlık çalışanı olan yakınları aracılığıyla erişilebilmiştir. Tüm görsel içeriklerde maske takan bireyler, doktorlar bulunduğu ve bu nedenle ağızları görülmediğinden, işitme engelli kadınlar dudak okuma da yapamamışlardır.

Engelli kadınların pandemi süresince bağımsızlıklarına ve bağımsız yaşamlarına dair deneyimlerine kulak verildiğinde ise görmeyen kadınlar ailelerinin eşliğinde dışarı çıkmayı tercih ettiklerini çünkü sokakta diğer insanlarla fazlaca temas ettiklerini, günlük hayatta, toplu taşımada, işte ve başka mekanlarda çokça dokunma duyularını kullandıklarını, baston gibi materyallerin virüsün taşınmasında risk oluşturduğunu ifade etmiştir. Ancak bu durumda, bir nevi aileye bağımlı olma hali özgüveni azaltan ve bağımsız hareket becerisini sekteye uğratan bir deneyim olarak aktarılmaktadır. Tek başına yaşamının

tedirginliğini paylaşan engelli kadınlar olduğu gibi, bağımsızlığına düşkün olduğunu, hatta bu süreçte kendisiyle aynı evde kalan aile bireylerinin ihtiyaçlarını gideriyor olduğunu ifade eden kadınlar da bulunmaktadır. Bağımsız yaşamla birlikte daha da önemli hale gelen özel alanın varlığının pandemi süresince çokça ihlal edildiğine dair örnekler de engelli kadınların anlatımları arasında bulunmaktadır. Bunların arasında eve su siparişi ettiği zaman, görevlinin virüsün bulaşması riskine rağmen eve girip damacanayı mutfığa kadar bırakmakta ısrar etmesi gibi durumlardan bahsedilmiştir.

Sosyal Mesafelenme Deneyimleri

Pandemiyle beraber kişiler arası fiziksel mesafenin, maske, dezenfektan ve kolonya kullanımının artması, engelli kadınlar açısından yanlarında daha çok malzeme taşıma ve sıkça kolonya kullanma gerekliliği hissetme şeklinde deneyimlenmiştir. Görme engelli kadınların pandemiyle beraber sokakta kimsenin destek gereken durumlarda harekete geçmeyeceği endişesi aksi bir tutumun takınıldığını, yani fiziksel mesafeyi gözetmeyen yardım davranışlarının sergilendiğini görmesiyle ortadan kalkmış; ancak yerine, yardıma ihtiyaç duymadıkları durumlarda bile yaşanan fiziksel müdahaleler ve temaslar nedeniyle virüse yakalanma endişesi gelmiştir. Bu nedenle engelli kadınlar, misafir kabul etme, dışarıdaki insanlarla teması azaltma, evde çalışmanın yollarını arama, mümkünse şehirden uzaklaşma ve trafiğin olmadığı yerlere kaçmaya çalışma gibi birtakım tedbir ve çözüm yollarına başvurmuşlardır. Öte taraftan sosyal ortamlarda maskeyle iletişim kurma gerekliliği işitme engelli kadınların karşılıklı iletişimini imkansız hale getirmiştir. Maskesini indirme zorunluluğu hisseden bir katılımcı amirinin kendisine kızdığını paylaşmıştır. Uzaktan çalışamayan işitme engelli kadınların kimseyle iletişim kurmamak gibi bir çözüm üretmek zorunda bırakıldıkları görülmektedir.

BETİMLEME:

Tekerlekli sandalyede dalgalı, siyah saçlı bir kadın çizimi. Kadının arkasında sarı bir spiral tasarım vardır.

Pandemide Aileler

Karantinada eve kapanmayla beraber, aileleriyle beraber olan engelli kadınlar için aile ilişkileri açısından hem ortak hem farklı deneyimler söz konusu olmuştur. Örneğin, ailenin kendi kurallarını dayatması, kısıtlayıcılığı, ısrarcılığı, en ufak bir şey için aileyle pazarlık yapma ve ikna etme zorunluluğu hissetmek, kaygılara dair desteklenmemek ve aileyle çatışmak gibi durumların, engelli kadınların ailenin bir üyesi ve bağımsız bir birey olarak istek ve ihtiyaçlarının gözetilmediğini düşünmelerine yol açtığı görülmüştür. Özellikle annelerin kuralları ve engelli kadınları zorlayıcı tutumları nedeniyle kadınlar olumsuz duygular deneyimlediklerini ifade etmişlerdir. Ailenin diğer üyelerine, özellikle diğer kardeşlere yönelik tutumların, engelli kadınlara gösterilenle aynı olmadığı tespiti paylaşılmıştır. Ayrıca pandemi süresince evde aynı kişilerle bulunmanın, bazı ailelerde konuşacak konunun bulunmadığı, insanların iletişim kurmayı bıraktığı ve telefonlarına gömüldüğü bir ortam yaratırken bazı ailelerde ise daha fazla paylaşımın ve rutinlerin var olmasına yol açtığı anlatılmıştır. Aileyle iletişim bağlamında, geniş ailenin işaret diline hâkim olmaması işitme engelli kadınlar için uzaktan görüntülü konuşma imkanlarını kısıtlamıştır. Aile ve arkadaşlarla daha sık vakit geçirmek ve onlara sarılmak istedikleri halde bunları yapamamanın kendileri için ne kadar zorlayıcı olduğunu paylaşan engelli kadınlar, çareyi herkes gibi uzaktan konuşmakta bulsalar da daha önce de belirtildiği gibi bu sağır kadınlar için etkili bir yol olamamıştır. Kimi zaman ihtiyaçlarının ağırlığına dayanamayan kadınlar, sevdikleriyle vakit geçirdikleri ve onlara sarıldıkları için pişmanlık duyduklarını aktarmışlardır. Bu durumlar, pandeminin ilişkileri şekillendiren ve değiştiren bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Toplumsal Cinsiyet Etkisi

Pandemi gibi olağanüstü dönemlerde cinsiyete dayalı ayrımcılıklara maruz kalmak ve birtakım hak ihlallerine uğramak kaçınılmaz bir durumdur ve bu durum, engellilik kimliği ile pek çok noktada kesişmektedir. Örneğin, evin engelli olmayan oğlan çocuğu istediği zaman dışarı çıkıp arkadaşlarıyla buluşabilirken, aynı amacı gerçekleştirebilmek için ailesiyle ne zaman gidip ne zaman döneceğine, ona kimin eşlik edeceğine dair anlaşma yapmak durumunda kalan evin engelli kız çocuğudur. Benzer şekilde, aile yanında yaşayan engelli kadının cinsel hayatı sorgulanabilir, aynı yaşta ailesiyle yaşayan bir erkek bireye göre ailesine özel hayatıyla ilgili çok daha fazla açıklama yapmak zorunda kalabilir. Odak grup görüşmelerinde engelli kadınlar bu durumu destekleyen yaşantısal örnekler vermişlerdir. Bu örneklerin pek çoğu pandemi sürecinde ortaya çıkan şiddet yaşantılarıyla ilgilidir. Partnerler ya da eski partnerler, engelli kadınların her türlü yeterliliğini sorgulayarak ve hayatlarına dair sınırlamalar getirmeye çalışarak engelli kadınlara kendilerini güçsüz hissetmiştir ve bir tür psikolojik şiddet uygulamışlardır. Pandemi sürecinde hem partnerlerden hem de başka bireylerden gelen eleştirel tutumlar ve bu tarz psikolojik şiddet, kadınların kendi ürettiklerini saklamak zorunda hissetmelerine ve başkalarıyla paylaşmakta tereddüt etmelerine yol açmıştır. Bu durumun etkisiyle, çocuğu olan engelli kadınlar kendi kız çocuklarına alan açmaya gayret ettiklerini paylaşmışlardır. Tüm bu toplumsal cinsiyet rollerini dezavantaj doğurmasını pekiştiren yaşantıların yanı sıra, özellikle ev içinde erkek aile üyesinin de yemek yapmak gibi işlerde aktif olduğu bir deneyime de yer verilmiştir ve bazı aileler için pandeminin toplumsal cinsiyet rolleri açısından dönüştürücü bir işlevinin olduğu ifade edilmiştir.

Tek Ebeveynlik Deneyimleri

Tek ebeveynlik hem toplumsal cinsiyet hem de engellilik meseleleriyle yakından alakalı bir durum olduğu için, pandeminin bu deneyime etkisinin anlaşılmasının önemli olduğu düşünülmüştür. Bu çalışmada, engelli kadınlar eski eşlerinin desteği olmadan bakmaya çalıştıkları çocuklarıyla ilgili karşılaştıkları tüm sorunları tek başlarına çözmek durumunda kaldıklarını anlatmışlardır. Pandemi sürecinde, çocukların, hem evde tek kalmamaları hem de evin dışında çalışan annelerinden virüs kapmamaları için, ya gün içinde ya da süreç boyunca büyükanneleri ve büyükbabalarıyla kaldıkları, annelerin çocuklarını hastalıktan korumak ve doğru bilgilendirmek konusunda zorluk çektikleri öğrenilmiştir. Engelli kadınların çocukların virüsle ilgili soruları karşısında kimi zaman güçlük çekerken, çocukların evde kapalı kalmaları ve arkadaşlarıyla vakit geçirememeleri gibi durumlardan ötürü yaşadıkları olumsuz duygulara doğru tepkilerle müdahale edip etmediklerini bilemedikleri paylaşılmıştır. Öte yandan, okula devam eden çocukların uzaktan eğitime yeterince erişemedikleri, ödev ve ders takip ve desteğinin öğretmenlerince yapılmadığı, EBA TV'nin işitme engelli çocuklar için erişilebilir olmadığı ifade edilmiştir. Özetle, çocukların bu süreci sağlıklı atlatabilmesi için evde vakit geçirmelerini sağlayacak kitap vb. materyalleri tedarik etmeye önem veren engelli kadınların sorunlarla yüzleşmekte de onlara çözüm bulmakta da tek başlarına oldukları söylenebilir. Ayrıca, aile desteğinin ailelerine ulaşabilen engelli kadınlar için temel bir mekanizma olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda engelli kadınlar hayatlarında bir erkeğin varlığı olmadan da yaşayabileceklerini, bekar olmanın hiç de korkutucu bir durum olmadığını, kadınların güçlenmesi ve birbirine destek olmasının zamanının geldiğini belirtmişlerdir.

Anket çalışması ve odak grup görüşmelerinin kısıtlılığı, bu çalışmaların eğitim düzeyi ve sosyoekonomik düzeyi ortalamadan yüksek olan engelli kadınların çoğunlukta olması ve yalnızca internet erişimi olan engelli kadınları kapsamasıdır. Bu durumun, çevrimiçi anket doldurabilecek ya da bir video konferans programıyla çevrimiçi bir şekilde gerçekleştirilen bir odak grup görüşmesine katılabilecek kadınların bu gruplarda daha çoğunlukta olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmaların sonuçlarının, katılımcı olan engelli kadınların birçoğunun toplumun diğer kesimlerindeki engelli kadınlara göre daha avantajlı bir konumda olduğu bilgisi göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi önerilmektedir. Bir diğer deyişle, eğitim düzeyi ve sosyoekonomik düzeyi daha düşük olan engelli kadınların pandeminin bahsedilen olumsuz sonuçlarını daha derinden hissettiği öngörülmektedir. Öte yandan, bu çalışmanın daha çoğunlukla ortopedik engelli, görme engelli ve işitme engelli kadınların deneyimlerini yansıttığı ve özellikle zihinsel engelli ve nöroçeşitliliği olan kadınların pandemi deneyimine yeterince yer vermediği bilinmektedir. Hem daha fazla sayıda hem de daha farklı ihtiyaçlara sahip engelli bireylere ulaşılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

11 Mart-1 Eylül dönemini kapsayan izleme çalışmamız şaşırtıcı olmayan bir biçimde engelli kadın ve kız çocukları için ayrımcılığın, hak ihlallerinin ve şiddetin katmanlı bir şekilde yaşandığını, bu bağlamda dikkat çekilmesi gereken birçok noktanın olduğunu göstermiştir.

Bu anlamda değerlendirmelerimizi sunmak gerekirse

Temel bir hak olan sağlığa erişim hakkının hem engelli hem de kadınlar için salgın bahane gösterilerek ihlal edildiği, özellikle de gerekli rehabilitasyon, ilaç ve tedavi süreçlerinin bireyler için aksadığı,

Hastanelerde temel sağlık hizmetlerinden yararlanmak dahil Covid-19 tanısı ve tedavi süreçlerinin engelli kadınlar için erişilebilirlikten uzak ve riskli olduğu,

Engelli kadınların bu süreçte özellikle jinekolojik muayene gibi durumlarda mahremiyet ve gizliliklerinin bizzat doktorlarca ihlal edildiği,

Eğitim hakkına zaten erişimde zorluk yaşayan genelde engelli çocukların, özelde engelli kız çocuklarının herkes için erişilebilir/ulaşılabilir uzaktan eğitim araç ve teknikleri kullanılmadığından eğitime eşit katılım gösteremedikleri,

Karantina süresince evde kapalı kalan kadınların, özellikle aile bireyleri, eski eşleri, erkek arkadaşları tarafından başta psikolojik ve dijital olmak üzere farklı şiddetlere maruz kaldıkları,

Yine karantinada ev içi işler açısından toplumsal cinsiyet rollerinin pekişmesiyle birlikte, az da olsa erkeklerin ev içi emeğe katıldıkları,

Tek ebeveyn olan kadınların pandemi süresince çocukları için eski eşlerinden hiçbir destek göremedikleri ve çocuklarının bilgilendirilmesi, psikolojik sağlıkları, hastalıklardan korunmaları dahil tüm mesellerle kadınların tek başlarına ilgilendikleri,

Dışarıda toplu taşıma kullanımından, erişilebilir olmayan cadde ve yollarda hareket etmek dahil birçok bağlamda başka insanlarla temas etme zorunluluğu nedeniyle engelli kadınların yoğun kaygı yaşadıkları,

Başta Sağlık Bakanlığı olmak üzere virüsün yayılımı ve korunma yollarına dair bilgilendirici doküman, yayın, içerik hazırlayan tüm kamu kuruluşlarının hem körler hem de sağır için erişilebilir/ulaşılabilir bilgilendirme sunan bir üretimde bulunmadıkları,

Virüsten korunmak için takılan maskelerin dudak okuması gereken sağır bireyler için iletişimi azalttığı ve bu yüzden iş yerinde dahi kimseyle iletişim kuramayan sağır kadınların olduğu,

Normalde toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle görevi sayılan ev içi işler ve bakım meselelerinin engelli kadının eksikliği olarak görüldüğü, çevreden ve erkek arkadaşlardan bu eksiklik algısını pekiştirici yorum ve eleştirilerin geldiği,

Engelli kadınların pandemi sürecinde günlük yaşamlarında karşılaştıkları pek çok sorun için sıklıkla pandemi sürecini birlikte geçirdikleri ailelerinden destek aldıkları,

Karantina deneyimlerinin engelli kadınlar için aileyle pazarlık etme, akran erkek kardeşlerine göre daha korumacı tutumla karşılaştıkları, kendilerini en çok zorlayan aile bireyinin anneleri olduğu,

Karantina nedeniyle deneyimlenen sağlık hakkına erişimde kısıtlılığın, kapanmışlığın, belirsizliğin, rutinlerin alt üst oluşunun, sevilen insanlarla temasın çok azalması veya ortadan kalkışının engelli kadınları psikolojik açıdan olumsuz etkilediği

Medyada normal zamanlarda olduğu gibi engellilikle ilgili haberlerin üstten ve acıyan bir dille yazıldığı, engelli kadın meselesine yer verilmediği,

Pandemi sürecinde engelli kadınların kamu kurumlarının hizmetlerine ve sağlık, istihdam gibi haklarına erişime dair bakanlıklar ve ilgili kamu kurumlarına 4982 sayılı kanun kapsamında yapılan başvurulara engelli kadın kimliğine spesifik ve hizmetlere ve haklara erişimin tam ve eşit sağlandığına ilişkin cevapların verilmediği,

Engelli kadınlara dair istatistiki bilginin hiçbir kamu kurumunca tutulmadığı, bu sebeple de engelli kadınlara ilişkin strateji ve politikaların üretilmesinin mümkün olmadığı,

Engelli kadınların büyük çoğunluğunun pandemi öncesinde ve pandemi sürecinde hiç şiddete uğramadığını ifade etmesi Türkiye’de kadına karşı şiddet bulgularıyla çeliştiğinden, bu

durumun, engelli kadınların özellikle sözel/psikolojik şiddetin kapsamı hakkında yeterince bilgi sahibi olmamasından kaynaklandığı ve engelli kadınların yaşadıklarını ifadede zorlandıkları,

■ Gerek pandemi öncesi gerek sonrası maruz kaldıkları şiddetten uzaklaşmak bağlamında engelli kadınların sistematik bir destekten mahrum oldukları,

■ Ev dışından herhangi bir destek alamayan engelli kadınların, alışveriş ya da ev temizliği gibi işlerde güçlük yaşadıkları,

■ Pandemi sürecine özel olarak başlatılan destek mekanizmalarından engelli kadınların haberdar olmadığı,
yaptığımız tarama, analiz ve değerlendirmede dikkat çekici noktalar olmuştur.

ÖNERİLER:

İzleme çalışmamıza konu olan dönem ve pandeminin etkileri değerlendirildiğinde engelli kadın ve kız çocuklarının temel haklarına erişiminin temini, hak ihlal ve kayıpların en aza indirilmesi ve karşılaşılabilecekleri ayrımcı tutumların önlenmesi amacıyla;

■ Hastanelerin pandemiyle beraber daha da az erişilebilir ve riskli oluşundan ötürü kronik hastalığı bulunan veya erişimde sorun yaşayan engelli kadınlara evde test alma imkanının sağlanması

■ Dışarı çıkmak zorunda olan engelli kadınları kapsayacak şekilde herkes için maske, eldiven, dezenfektan vb. koruyucu tedbirlerin sosyoekonomik durumlar gözetilerek daha erişilebilir / ulaşılabilir hale getirilmesi

■ İşitme engelli bireylerin, özelde sağır kadınların iletişim kurmalarına olanak sağlayacak maskelerin üretilip yaygınlaştırılması

■ Virüsten korunma yöntemleri ve virüsün yayılımına dair tüm bilgilendirmelerin işaret dili, sesli betimlemeli ve kolay anlaşılır şekillerde hazırlanıp ana akım medyada sürdürülebilir bir biçimde yer almasının sağlanması

■ Engelli çocukların yaşına uygun ve ebeveynlerin de yararlanması gözetilerek tüm Covid-19'a dair bilgilendirmelerin çocukların internet erişimi olsun olmasın kolay ulaşabileceği yerlerde yayınlanmak ve dağıtılmak üzere hazırlanması

■ Engelli kadınların toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle daha çok hak ihlaline uğrayabileceği ihtimali düşünülerek hizmet ve desteklerin buna göre planlanması

■ Sağlık alanındaki sorunların çözümü için, sağlık planlamaları yapılırken, genel olarak tüm engellilerin ve özel olarak engelli kadınların ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması

■ Toplum sağlığını ilgilendiren pandemi gibi kriz durumlarında, engelli kadınların ihtiyaçlarının daha iyi tespit edilmesini ve gelecekteki politikaların engelli kadınların ihtiyaçlarına uygun olarak şekillenmesini sağlayacak odak grup benzeri niteliksel derinlemesine araştırmaların artırılması

■ Engelli kadınların temel insan haklarıyla birlikte engelli ve kadın olmaktan doğan haklarına ilişkin bilgilenmeleri için erişilebilir, ulaşılabilir bilgilendirme dokümanlarının hazırlanması ve engelli kadınlara ulaştırılması

■ Şiddet ve türlerine ilişkin somut bilgilerin, destek mekanizmalarının engelli kadınlar için daha ulaşılabilir hale getirilmesi

■ Engelli kadın ve kız çocuklarına yönelik ayrıntılı istatistiksel verinin bulunması için gerekli bilimsel ölçüm ve çalışmaların yapılması

■ Engelli kadınların hem olağan hem de pandemi gibi olağanüstü zamanlarda bağımsız yaşamını desteklemek için kişisel asistanlık gibi sistemlerin entegrasyonu amacıyla gerekli sosyal, ekonomik ve fiziki alt yapının oluşturulması sürecinin kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve engelli bireylerin işbirliğiyle başlatılması büyük önem taşımaktadır fikrindeyiz.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

ULUSAL HUKUK KAYNAKLARI

Olağan zamanlarda olduğu gibi pandemi gibi ayrıca haklara erişime dair birtakım meselelerin gündeme geldiği dönemler için de hukukun temel kaynaklarına bakmak insanların temel haklara erişimi, hak ihlalleri gibi durumların tespiti için önem arz etmektedir. Bu sebeple gerek anayasamız ve kanunlarda, gerekse pandemi süresince yayınlanan diğer mevzuatlarda engelli kadın ve pandemi kesişimselliğini ilgilendiren düzenlemeleri ele almak niyetindeyiz.

Anayasa

Kanun Önünde Eşitlik başlığıyla 1982 Anayasası'nın⁵ 10. Maddesi ile düzenlenen hükümde; "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" düzenlemesine yer vermekte, maddenin devam eden bentlerinde ise, kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu, devletin, bu hakların yaşama geçirilmesi ile yükümlü bulunduğu, bu maksatla alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamayacağı, engelliler için alınacak tedbirlerin de aynı şekilde eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı hüküm altına alınmıştır.

Herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu esasına yer verilen 56. Maddede, çevre sağlığını korumak ve çevrenin kirlenmesinin önlenmesi, vatandaşlar ve devlete yükümlülük olarak getirilmiştir.

Devletin, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlama yükümlülüğü yanında, bu işlevi gerçekleştirmek amacıyla, sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp, hizmet vermesini düzenleyeceğinin, bu görevi kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak ve onları denetleyerek yerine getireceğini hüküm altına almıştır.

Herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu, devletin bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alarak, teşkilatı kuracağını belirtildiği 60. Maddesi devamında ise, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayacak tedbirlerin alınması devlete yükümlülük olarak getirilmiştir.

Yukarıda ifade edilen kapsamda, Anayasa tarafından engelli bireylerin toplum yaşamına etkin bir şekilde katılımlarının sağlanmasının güvence altına alındığı, engelli bireylerin diğer bireylerle hayata bütünüyle eşit katılımlarının gerçekleşebilmesi için alınacak tedbirler ve gerçekleştirilecek uygulamaların eşitlik ilkesine aykırı olmayacağı güvence altına alınmıştır.

Yurttaşların sağlığının korunması yanında, sağlık hizmetlerinin kapsayıcı ve etkili bir şekilde yürütülmesi gerekliliği de ilgili hükümlerle devletin görev ve sorumlulukları arasında düzenlenmiştir.

⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>

Ayrıca belirtmek gerekir ki, kadınlarla erkeklerin eşit haklara sahip oldukları ve buradan hareketle bu eşitliğin sağlanması için alınacak tedbirlerin de eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı Anayasal güvence altına alınmıştır.

Engelliler Kanunu

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ardından yeniden ve sözleşmeyle uyumlu olarak düzenlenen 5378 sayılı Kanun'un amacı; "engellilerin temel hak ve özgürlüklerden yararlanmasını teşvik, temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek, toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda katılımlarının sağlanması ve engelliliğin önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır"⁶ olarak tanımlanmıştır.

Engelliliğe dayalı ayrımcılığın yapılamayacağını hüküm altına alındığı kanunda, engelli bireylerin bağımsız yaşayabilmeleri ve toplum yaşamına tam ve etkin katılabilmeleri için erişilebilirliğin sağlanması gerektiği belirtilmiş, engellilerin ve engelliliğin her türlü istismarının önlenmesinin esas olduğu hüküm altına alınmıştır.

Ayrıca, engellilere yönelik hizmet sunumunda, aile bütünlüğünün korunması hükmü yanında, ilgili kanunda öngörülen hizmetler yerine getirilirken; engellilerin insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, kendi seçimlerini yapma özgürlüğü ve bağımsızlıklarını kapsayacak şekilde, bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesinin temel kurallardan olduğu, engellilerin, tüm hak ve hizmetlerden yararlanabilmeleri için fırsat eşitliğinin sağlanması ile engelli çocuklara yönelik olarak yürütülecek hizmetlerde çocuğun üstün yararının esas olduğu belirtilmiş, engeli olan kadın ve kız çocuklarının çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmalarının önlenerek, hak ve özgürlüklerden yararlanmalarının sağlanmasının temel esaslardan olduğu düzenlenmiştir.

Buna ek olarak engelli bireylere yönelik politika oluşturma, karar alma ve hizmet sunumunda, engellilerin, ailelerinin ve engellileri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının katılımlarının sağlanmasının gerektiği hüküm altına alınmıştır. Yine kanun kapsamında, engelli bireylerin toplum yaşamına tam ve etkin katılımlarının sağlanabilmesi için bireysel özerkliklerine saygı gösterilerek ve özel bir yaşama biçimini seçmeye zorlanmaksızın gerekli hizmetlerden yararlandırılmaları yanında, rehabilitasyon ve habilitasyon hizmetlerinin de engelli bireylerin bu hizmetlerden yararlanmalarına olanak sağlayacak en uygun şekilde gerçekleştirilmesi gerekliliği yer almıştır.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu

Devletin, sağlık hizmetleri ve salgın hastalık süreçleriyle ilgili alması gereken tedbirler ile bu konuda, izlenecek yol ve esaslara ilişkin kuralların yer verildiği 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun yürürlük tarihi değerlendirildiğinde, güncel ihtiyaç, sorun ve gelişmeler doğrultusunda yenilenme ihtiyacı ortaya çıkardığı tartışmasızdır.⁷

Salgın hastalıklarla mücadele süreçlerinin özel tedbir ve düzenlemeleri gerektirmesi durumu karşısında, bu nitelikteki süreçlerin öncesinde düşünülerek, planlamaların öngörülmesi ihtiyacını da doğurmaktadır. Bu kapsamda, yasal argümanların etkili uygulanabilir nitelikleri yanında her türlü ihtiyacı kapsama özelliği de taşıması gerekliliği açıktır.

⁶ 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>
⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1593.pdf>

BETİMLEME:

Bir kamu kurumunun önünde duran başörtülü, kucağında bebeği olan bir kadın çizimi.

Kanun, bütünüyle incelendiğinde, engelliler gibi engel durumları nedeniyle farklı ihtiyaçları bulunan bireyler ile ilgili olarak, salgın hastalık süreçlerinde özel herhangi bir tedbir ya da düzenlemeye yer verilmediği tespitinde bulunulabilir.

Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Belediye Kanunu

5216 sayılı kanun kapsamında, sınırları il mülki sınırı olan sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasındaki koordinasyonu sağlayan, idari ve mali özerkliğe sahip olarak, kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, kamu tüzel kişisi olarak tanımlanan Büyükşehir Belediyeleri, sınırları içerisinde toplu taşıma hizmetlerini yürütmek ve gerekli tesisleri kurmak, mezarlık alanlarını tespit etmek işletmek, işlettirmek ve defin ile ilgili hizmetleri yürütmek yanında, ilgili kanunda, acil yardım hizmetlerini yürütmek, sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapma yetki ve görevine sahip kamu tüzel kişisi olarak ifade edilmiştir.⁸

Belde sakinlerinin mahalli ve müşterek nitelikteki ihtiyaçlarının sağlanması için kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip, kamu tüzel kişisi olarak tanımlanan belediyelerin, teşkilat ve yapılanmaları ile yetki , görev sorumlulukları 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda düzenlenmiştir.⁹

Belediyelerin, belde sakinlerinin mahalli ve müşterek ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, her türlü faaliyet ve girişimde bulunacakları düzenlemesine yer verilen kanunda, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açacakları, belediye hizmetlerinin vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulması yanında, hizmet sunumunda, engellilere uygun yöntemlerin uygulanacağı da hüküm altına alınmıştır.

Genel hatlarıyla yetki ve görevlerine yer verilmeye çalışılan büyükşehir ve ilçe belediyelerinin salgın hastalıklarla mücadele sürecinde, yerelde politika ve hizmet üretmeleri konusunda, etkin ve belirleyici olabilmelerini destekleyici yasal argümanların mevcut olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır.

Raporun bilgi edinme verilerinin değerlendirildiği bölümünde de yer aldığı üzere, Covid-19 sürecinde, başvuruda bulunan belediyelerden elde edilen verilerden, bele-

8 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf>
9 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>

diyelerin, sürece özel bütünlüklü politika ve programlarının bulunmadığı, engelli/engelli kadınları kapsayan, salgına yönelik sistemli destek hizmetleri olmadığı görülmüştür.

Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

Şiddete uğrayan ve uğrama tehlikesi bulunan; kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasların düzenlenmiş olduğu 6284 sayılı Kanun kapsamında, koruyucu ve önleyici tedbir kararlarının zaman geçirilmeksizin ve etkili bir şekilde uygulanacağı, şiddetin önlenmesi ve şiddetten korunma amacıyla, gerek kolluk güçleri ve gerekse de hakim tarafından koruyucu ve önleyici kararlar alınabileceği düzenlenmiş bulunmaktadır.¹⁰

Kanun kapsamında şiddete uğrayanlara danışmanlık ve destek hizmeti vermek üzere, 7/24 esasıyla faaliyet gösteren, erişilebilir yerlerde şiddet izleme ve önleme merkezleri kurulması ile bu merkezlerde tercihen kadın uzman mesleki personel çalışması esasları kabul edilmiş ise de henüz sözü edilen merkezlerin kanunun amacına bütünüyle uygun bir çalışma olanağına sahip buldukları söylenemez. Sahada gerek Engelli Kadın Derneği ve gerekse de başkaca pek çok kadın sivil toplum kuruluşu tarafından şiddet izleme ve önleme merkezlerini de kapsayan izleme çalışması sonucunda, merkezlerin kadınlar ve özellikle de engelli kadınlar için erişilebilir merkezi yerlerde kurulmadıkları, merkezlerin faaliyet gösterdiği binaların engelli kadınların erişimine uygun bulunmadığı ve yine sözü edilen merkezlerde engelli farkındalığı bulunan mesleki personel sayısının da yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca merkezlerin 7/24 esasıyla çalışması gerekirken, bu esasın da hayata geçirilemediği görülmüştür.

Engelli Kadın Derneği, Türkiye’de Engelli Kadına yönelik şiddetin izlenmesi raporu (2013-2014) kapsamında, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü’ne bilgi edinme başvurusunda bulunularak, engelli kadınlar tarafından yapılan şikayet sayısı ile bu şikayetleri nasıl sonuçlandığı ile aynı dönemde yetkili birimlerce, 6284 sayılı Kanun hükümleri gereğince, verilen tedbirlerin sayısı ile türleri öğrenilmek istenmiş ancak, Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı tarafından “İstanbul Sözleşmesi’ne istinaden, 6284 sayılı kanun kapsamında, kadınların engel durumlarına bakılmaksızın işlem yapıldığı” bilgisi verilmiştir.

İlgili açıklamadan, yukarıda yer verilen Kanun hükümleri ve bu kanunun dayanağını oluşturan İstanbul Sözleşmesi esaslarının uygulanması sürecinde, engelli kadınlara yönelik, veri toplama ve takibinin yapılmaması yanında, ihtiyaç ve engeller özelinde farklı bir uygulamanın bulunmadığı anlaşılmıştır.

Kanunun uygulanması ile gerekli hizmetlerin yerine getirilmesi konusunda, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile Anayasa ve diğer kanunların uygulanacağı, cinsiyete dayalı olarak gerçekleşen şiddetle mücadele ile ilgili alınacak tedbirlerin ve gerçekleştirilecek uygulamaların ayrımcılık yasağını ihlal etmeyeceği kabul edilmiş ise de Kanun’un temel ilkelerinin yer aldığı 2. Maddesinde, çoklu temelde ayrımcılığa uğrayan engelli kadınların şiddetten korunması ve engelli kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla özel politika ve hizmetlere yer verilmemiştir.

¹⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf>

Türk Ceza Kanunu

Ceza hukuk sistemimizde 2004 değişikliği ile kabul edilen 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu ile özellikle kadınlarla ilgili olarak olumlu tanımlanabilecek, cinsel nitelikte suçların cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar başlığı altında düzenlenmiş olması ve cinsel dokunulmazlığın ihlali suçunun eşe karşı gerçekleştirilmesinin halinde, bu durumun, suçun ağırlaştırıcı unsuru olarak kabul edilmesi gibi önemli temel pek çok değişiklik gerçekleştirilmiştir.¹¹

Bununla birlikte sözü edilen Kanun'da, kadına yönelik şiddetin doğrudan suç olarak tanımlanmaması ve bu konuda özel bir hüküm bulunmaması nedeniyle, bu kapsamda ancak, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar, kasten öldürme, kasten yaralama, eziyet, kötü muamele, hakaret, tehdit, çocuk düşürme, zorla genital muayene, nefret ve ayrımcılık suçları toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirilebilecektir.

Kanunda düzenlenen, kasten öldürme ve kasten yaralama suçlarının, eşe, alt ve üst soydan birilerine, çocuğa ya da bedenen ve ruhen kendisini koruyabilecek durumda olmayanlar ile gebe olduğu bilinen bir kadına karşı gerçekleştirilmesi halinde faile verilecek ceza ağırlaşacaktır. Aynı şekilde, fiilin kan gütme ya da namus saikiyle gerçekleştirilmesi halinde de faile verilecek ceza ağırlaştırılmıştır.

İlgili Kanun'da, rızası olmaksızın, bir kadının çocuğunun düşürülmesi eylemi çocuk düşürme suçu olarak tanımlanmış olup, sözü edilen eylemi gerçekleştiren kimsenin cezalandırılacağı hüküm altına alınmış, rızası bulursa dahi tıbbi zorunluluk olmayan hallerde, gebelik süresi 10 haftanın üzerinde bulunan kadının çocuğunu düşürten kişinin, kadınla birlikte cezalandırılacağı da hüküm altına alınmıştır.

Belirtmek gerekir ki, gebeliğin tecavüz eylemi sonucunda ortaya çıkması halinde ise, yasa metninde aranan başkaca koşulların da varlığı halinde, gebelik 20 haftaya kadar sonlandırılabilir.

Yaygın şekilde kadın ve çocuklara yönelik olarak gerçekleştirilen, cinsel saldırı, reşit olmayanla cinsel ilişki, çocuğun cinsel istismarı ve cinsel taciz suçları, yasanın kişilere karşı suçlar başlığını taşıyan 2. bölümünün, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar başlığı altında düzenlenmiştir. Burada, özellikle cinsel nitelikteki eylemlere maruz bırakılanlara danışmanlık yapmak ve destek hizmetlerinden hızlı ve etkili bir şekilde yararlanmalarına olanak sağlaması gereken cinsel şiddet izleme ve önleme merkezlerinin önemini hatırlamak gerekir.

Yukarıda yer verilen eylemlere maruz bırakılanların özellikle, yıpratıcı ve sarsıcı adli süreçlerden en az hasarla çıkmalarına olanak sağlayacak 7/24 esasıyla çalışacak, erişilebilir nitelikte ve tercihen kadın uzman mesleki personelin bulunduğu merkezler, sağlık, sosyal destek ve hukuk birimlerinin aynı çatı altında yer alması açısından cinsel şiddete maruz bırakılan bireyler için güvenli ve destekleyici bir alternatiftir.

Diğer taraftan, her ne kadar yasada tehdit ve hakaret eylemleri suç olarak nitelendirilmiş ise de, bu eylemlerin eşe karşı gerçekleştirilmesinin, ağırlaştırıcı özel bir nitelendir-

11 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>

me ile suç olarak tanımlanmamış olmasının, kadına yönelik özellikle psikolojik şiddetin ağırlaştırılmış bir cezaya tabi tutulamaması sonucunu doğurduğu açıktır.

Bulaşıcı Hastalıklar Sürveyans ve Kontrol Esasları Yönetmeliği

Salgınların saptanması ve önlenmesi için gerekli olan müdahale yöntemleri ve Bildirime esas bulaşıcı hastalıkların listesinin belirlenmesi ile bildirim sisteminin oluşturulması, amacıyla hazırlandığı belirtilen 30/5/2007 tarihli ve 26537 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Bulaşıcı Hastalıklar Sürveyans ve Kontrol Esasları Yönetmeliğine göre;

“Bulaşıcı hastalıkların epidemiyolojik sürveyans için her türlü uygun teknik araç kullanılarak, bilgilerin toplanmasında yerel sağlık otoriteleri, ilgili diğer bakanlıklar, özel ve kamuya ait kurum ve kuruluşlar ile Sağlık Bakanlığı arasında iletişimin sağlanacağı, sürveyans verilerinin ulusal ve uluslararası düzeyde paylaşılabilmesi için gerekli yöntemlerin belirlenmesi ile , Bulaşıcı hastalık açısından, erken uyarı ve cevap sisteminde yer alan olaylar ile uyarı düzeylerinin tanımlanacağı ifade edilerek, bulaşıcı hastalıkların epidemiyolojik sürveyansı için her türlü uygun teknik araç kullanılarak, bilgilerin toplanmasında yerel sağlık otoriteleri, ilgili diğer bakanlıklar, özel ve kamuya ait kurum ve kuruluşlar ile Sağlık Bakanlığı arasında iletişimin sağlanması için gerekli önleme ve müdahale yöntemlerinin uygulanma esaslarına” yer verilmiştir.¹²

Yönetmelik hükümleri incelendiğinde, salgın hastalıkların tespiti yanında, gerek bu nitelikteki hastalıkların önlenmesi ve gerekse de hastalıklarla mücadele konularında uygulanacak esaslarla ilgili olarak, özel ihtiyaçları bulunan gruplar içerisinde yer alan engelli bireyleri kapsayan herhangi bir yöntem veya hizmetin içerilmediği tespiti yapmak uygun olacaktır.

COVID-19 ÖZELİNDE MEVZUAT

Covid-19 ile mücadele sürecinde, salgının etkilerinin ve yayılımının azaltılması amacıyla gerçekleştirilen idari tasarrufların dayanağını oluşturan ve izleme çalışmasını kapsayan (11 Mart-1 Eylül 2020) süreçte ilgili bakanlıklar tarafından yayınlanan genelgeler ile Cumhurbaşkanlığı Kararları incelenmiş araştırma konusu ile bağlantılı değerlendirilebilecek, genelge ve kararlara aşağıda yer verilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Kararları

13 Mart 2020 tarih ve 31067 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2020/2 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile; “kamu görevlilerinin yurt dışına çıkışları durdurulmuş ancak, zorunlu ve ivedi durumlarda, yurt dışına çıkacak kamu görevlileri için izin alınması talimatlandırılmıştır. Sağlık Bakanlığı Korona Virüs Bilim Kurulu’nun mezkur hastalığın yurt dışında bulunan kamu görevlilerinin yurda dönüşlerinde 14 gün evde, hamilelerin, yasal süt izni kullananların, engelli çalışanların, yönetici pozisyonlarında çalışanlar hariç, ülkemizde yayılımının önlenmesine dair tavsiyeleri hasebiyle, tecrit oldukları sürenin mesai günlerine tekabül eden kısımlarında idari izinli sayılmaları, 60 yaş ve üzerinde olanların, Sağlık Bakanlığının belirlediği dezavantajlı grupların (bağışıklık sorunu olanlar, kanser hastaları, solunum yolu hastaları, obezite ve diyabet, kalp ve damar hastaları, organ nakli olanlar, kronik hastalar)16 Mart 2020 tarihinden itibaren 12 gün idari izinli sayılmaları

¹² <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=11347&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

ayrıca, kamu kuruluşlarının faaliyetlerini sağlayacak şekilde gerekli tedbirlerin alınması ve zorunlu hizmetlerin yürütülmesi için asgari düzeyde personel bulundurulması kaydıyla, kamu kurum ve kuruluşlarının başta okul öncesi ve ilköğretimde çocuğu bulunan kadın çalışanların, yıllık izin taleplerinin karşılanması, yıllık izin hakkı bulunmayanlar için mazeret izinlerinin kullandırılması Cumhurbaşkanlığı Makamınca uygun görülmüştür.”¹³

22 Mart 2020 Tarih ve 31076 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan karar ile “Covid-19 salgınının yayılımını ülkemizde en aza indirilmesi amacıyla, bu salgınla mücadeleyi ve etkilerinin azaltılmasına yönelik faaliyetleri zafiyete uğratmayacak ve kamu hizmetlerini aksatmayacak şekilde, ihtiyacı karşılayacak asgari personelin bulundurulması şartıyla; çalıştırma biçimlerine bakılmaksızın, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara uzaktan çalışma, esnek çalışma gibi esnek çalışma yöntemleri uygulanabileceği, bu kapsamda, dönüşümlü çalışanların, fiilen göreve gelmedikleri süre zarfında idari izinli sayılacakları, daha önce Covid-19 kapsamında idari izinli sayılanların, yeni bir karar verilinceye kadar, idari izinli sayılmaya devam edilecekleri” düzenlenmiştir.¹⁴

2279 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile korona virüs tedbirleri kapsamında, icra takipleri durdurulmuştur.¹⁵ İlgili Karar, Adalet Bakanlığı'nın Genelgesi ile 24 Mart 2020 Tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Nafaka alacaklarına ilişkin takipler karar kapsamı dışında tutulmuştur.

Genelgeler

27 Mart 2020 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan İç İşleri Bakanlığı Genelgesi ile korona virüs salgını ile mücadele kapsamında, vatandaşların, sosyal izolasyona geçmelerinin sağlanması amacıyla, hafta sonlarında park, mesire, piknik yerlerinde bulunmaları yasaklanmış, bu durumun her ilin durumu esas alınarak, hafta içi günler için de uygulanabileceği düzenlenmiştir.

28 Mart 2020 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan İç İşleri Bakanlığı Genelgesi ile korona virüs salgınına yol açan en önemli faktörlerden birisinin, sosyal hareketlilik ve fiziksel temas olduğu, sosyal hareketlilik ve fiziksel temasın engellenmesi amacıyla, şehirlerarası yolcu taşımacılığı yapılan otobüs seferlerinin 28.03.2020 tarihinden itibaren Cumhurbaşkanlığı Kararı ile belirtilen gün saat 17.00 itibarıyla valiliklerce uygun görülmesi halinde gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir.

Ancak tedavi ihtiyaçları nedeniyle doktor kararı ile sevk edilen, birinci derece yakını vefat eden, ağır hastalığı olan ve özellikle son 15 gün içinde gelmiş oldukları yerde kalacak yeri bulunmayanların, seyahatlerinin valilik kararı ile gerçekleştirilebileceği, ilgililerin valilik izin kurullarına başvuruda bulunmaları ve başvurularının kurul tarafından uygun bulunması halinde, seyahatlerinin süresi ve seyahat yerini kapsayan belgenin düzenlenerek, seyahat izni alabilecekleri, kararı alınmıştır.

28 Mart 2020 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan İç İşleri Bakanlığı Genelgesi ile korona virüsle mücadele kapsamında, genelgenin yayımını izleyen günden başlayarak seyahat belgesi olmaksızın hava yolu ile seyahatler yasaklanmıştır.¹⁶

13 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200313.pdf> , s.38

14 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200322M1-1.pdf>

15 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200322-2.pdf>

16 <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-koronavirus-tedbirleri-kapsaminda-ucakotobus-seferleri-genelgesi>

İç İşleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü'nün "çok acele" ifadesiyle 3 Nisan 2020 tarih ve 89780865-153 sayılıyla yayınlanan yazısı ile İç İşleri Bakanlığı'nın 03.04.2020 Tarih ve 6235sayılı¹⁷ Genelgesi ilgi tutularak, ilgi tarih ve sayılı genelge uyarınca, Korona virüsle mücadele kapsamında, Büyükşehir statüsündeki 30 ilimiz ile Zonguldak ilinden, kara, hava ve deniz yoluyla yapılacak tüm giriş/çıkışlar ile 01.01.2020 Tarihinden sonra doğan vatandaşların sokağa çıkmaları sınırlandırılmıştır. Genelgenin ilgili bölümlerinde seyahat kısıtlaması dışında kalan durumlar ve kişilere yer verilmiş, ancak ağır hastalık, tedavi vb. gibi durumlarda, valilik/kaymakamlık seyahat izin kurullarından alınacak seyahat izin belgeleri ile seyahat edilebileceği belirtilmiştir.

25 Ağustos 2020 Tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 2020/11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile, Covid-19 Kapsamında Kamu Çalışanlarına Yönelik Tedbirler konusunda, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara uzaktan çalışma, dönüşümlü çalışma gibi esnek çalışma yöntemleri uygulanabileceği, Genelge kapsamında esnek çalışma yöntemlerinden faydalanan çalışanlar ile idari izinli sayılanların bu sürede İstihdamlarına esas görevlerini fiilen yerine getirmiş sayılacakları, yine mali ve sosyal hak ve yardımları ile diğer özlük haklarının saklı olacağı, amirlerinin izni dışında görev mahallerinden ayrılamayacakları ve hizmetine ihtiyaç duyulanların çağırıldıklarında görevlerine dönmek zorunda olduklarına ilişkin düzenleme yapılmıştır.¹⁸

Yukarıda yer verilen Cumhurbaşkanlığı Kararları ve genelgelerle, her ne kadar salgın sürecinin etkilerinin azaltılması ve sürecin planlanması öngörülmüş ise de, ilgili idari tasarrufların farklı ihtiyaçları kapsayan bütünlüklü tasarruflar olduğundan söz etmek mümkün değildir.

Özellikle salgının etkilerinin azaltılması amacıyla sosyal izolasyonun uygulandığı süreçlerde, dezavantajlı gruplar arasında bulunan engellilerin/engelli kadınların yaşama, sağlık, barınma gibi temel insan haklarına erişimleri bu gruplar yönünden farklı planlama ve destek politika ve hizmetlerinin uygulanmasını zorunlu kıldığı halde, bu kişilerin sürece özel idari düzenlemelerin kapsamında değerlendirilmemiş olması eşitlik ilkesine aykırıdır.

İzleme çalışmasını kapsayan süreçte, engelli kadınların hakları ve engelli kadına yönelik şiddeti değerlendirmek amacıyla yargı kararlarına ulaşılmaya çalışılmış ise de, gerek UYAP sistemine erişim olanaklarının sınırlı olması sebebiyle ve gerekse de incelenen medya verileri üzerinden ilgili dönemi kapsayan süreçte herhangi bir karar bulunmadığından bu konuda inceleme yapmak olanaklı olamamıştır. Bu durum, adalete erişim konusunda sayısız sorunlarla karşılaşan ve hak arama mekanizmalarına çeşitli dezavantajlar nedeniyle erişemeyen engelli kadınların, pandemi gibi hayata dair pek çok sorununun derinleştiği bir süreçte, görünür olamadıklarını, temel insan haklarından, diğer bireylerle bütünüyle eşit koşullarda yararlanamadıklarını ve dışarıda bırakıldıklarını göstermiştir.

17 <https://www.icisleri.gov.tr/31-ilde-30042020-03052020-tarihlerinde-uygulanacak-sokaga-cikma-kisitlamasi>

18 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/08/20200826-5.pdf>

ULUSLARARASI ALANDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Koronavirüs (COVID-19) salgını, Kasım 2020 itibarıyla 61 milyondan fazla doğrulanmış vaka ve yaklaşık 1,5 milyon ölümlle küresel bir acil halk sağlığı sorunudur¹⁹. Küresel bir salgından bahsettiğimiz için sadece ülke içindeki gelişmeleri takip etmek durumu yeterince kapsamlı biçimde anlayabilmek için yeterli olmamaktadır, bu nedenle uluslararası alandaki gelişmeleri ve tartışmaları takip etmek salgın sürecini ülke içinde de daha iyi yönetebilmek, uygulama ve politikalar hakkında daha net savunu yapabilmek için gereklidir. Bu amaçla, çalışmanın bu bölümünde uluslararası alanda yapılan ve engelli bireyleri ilgilendiren durum ve çalışmaları ortaya koymayı hedefledik.

Yapılan çalışmaların genelini izlediğimizde engelli bireylerin koronavirüse yakalanma riskinin engelsiz kişilere oranla çok daha yüksek olduğu söylenebilir. Bunun temel nedenleri farklı çalışmalarda sıklıkla şu şekilde ortaya konmuştur:

- Engelli bireyler koronavirüs hakkındaki gelişmelere ve halk sağlığı ve güvenliğini ilgilendiren bilgilere kolayca erişememektedir.²⁰
- Dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan birçok engelli kişi için temiz su ve hijyen malzemeleri ne yazık ki erişilebilir değildir.
- Temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için bakım veren kişilerin desteğine ihtiyaç duyan engelli bireyler için sosyal mesafe ve karantina olanakları neredeyse imkansızdır.²²
- Bakım evlerinde ya da bazı insani yardım alanlarında (göçmen kampları, deprem konutları vb.) yaşayan engelli bireyler bu merkezlerde kalabalık gruplar ile temas halinde yaşarlar ve bu alanlarda bazen sağlık ve temizlik hizmetlerine kolayca ulaşamayabilirler.²³

Yaşanan sorunların tespitinde ayrıştırılmış veri eksikliği:

Pandeminin başından beri COVID-19'un engelli insanlar üzerindeki etkilerine ilişkin çok sınırlı veri bulunmaktadır. Ulaşılan verilerin birçoğu da gelişmiş ülkelerden gelmektedir, oysaki önemli sorunların ve ihlallerin gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde yaşandığı düşünülmektedir.²⁴ Öte yandan, BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 4 ve 31 maddesine göre taraf devletlerin engelli bireyler hakkında ayrıştırılmış veri toplama yükümlülükleri vardır.²⁵ Sözleşmenin ötesinde, Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçevesinde de oluşturulmuş 17 başlık çerçevesinde de yine BM üyesi 193 ülkenin engellilik özelinde ayrıştırılmış veri toplama sorumluluğu vardır. Ancak, uygulama buna paralel ilerlememekte ve böylece engelli bireylere ait gerçek durum ortaya konamamaya uygun politika ve hizmetler de üretilmemektedir.

Tespit edilen sorunlar:

Medyadan, sivil alandan (engelli hakları savunucuları ve engelli örgütlerinden) ve akademiden gelen çeşitli raporlar, pandeminin engelli bireyler üzerinde çeşitli etkilerine işaret etmektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

19 <https://covid19.who.int>

20 <https://www.voanews.com/science-health/coronavirus-outbreak/coronavirus-outbreak-inside-2-s-korean-medical-facilities>

21 <https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2019/10/UN-flagship-report-on-disability-and-development.pdf>

22 <https://www.disabilitycoop.com/2020/03/17/coronavirus-brings-added-worries-disabilities/27989/>

23 <https://www.humanitarianresponse.info/en/programme-cycle/space/document/covid-19-global-humanitarian-response-plan>

24 <https://www.sddirect.org.uk/media/1909/disability-inclusion-helpdesk-query-35-covid-19-rapid-evidence-review.pdf>

25 <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/132-engellilerin-haklarna-iliskin-sozlesme/>

Bilgiye erişimde yaşanan sorunlar:

Pandemi, özellikle kriz anlarında enformasyonun insanlar için ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gösteren bir süreç oldu. Doğru zamanda, doğru bilgiye erişmek salgın süresince hayat kurtaran bir öneme sahip.

Sadece bireyler için değil, devletler ve ilgili kurum ve kuruluşlar için de bilgi, etkin müdahale etme, karar verme ve çözüme ilişkin politikalar üretebilmede son derece önemli.²⁶

Bilgiye erişim, BM evrensel insan hakları kapsamında temel bir insan hakkıdır. Bu hak diğer hakların da korunmasını, demokrasinin güçlenmesini de garanti altına alır. Bu nedenle, bilgiye erişim hakkının sağlanması ve bu hakkın kullanılmasında özellikle devletlere aktif tavır almayı gerektiren önemli sorumluluklar düşüyor. Doğru bilgiye kolay ve hızlı erişimin sağlanması aynı zamanda insanların dezenformasyondan da korunmasına olanak sağlar. Dezenformasyondan korunma özellikle pandemi gibi insan sağlığını ilgilendiren kriz anlarında en az enformasyona erişim kadar hayati bir öneme sahiptir.

Ancak bu süreçte yine engelli bireylerin bilgiye erişimde önemli sorunlar yaşadığına şahit olduk. Oysa BM Engelli Hakları Sözleşmesi bu konuda da taraf devletleri sorumlu tutmuş, 9. maddesinde engelli bireylerin bilgiye erişimini kolaylaştıracak destek hizmetlerinin sunulması gerektiğini vurgulamıştır.

Pandeminin başından itibaren, International Disability Alliance (Uluslararası Engellilik Birliği) da bu konuda hem Dünya Sağlık Örgütü'ne hem de devletlere uyarılar yaparak kamuoyu ile paylaşılan bilgilerin engelli bireyler için de erişilebilir kılınması gerektiğini söylemiştir.²⁷ Bu kapsamda hazırladığı broşürde özellikle; kamuoyuna duyurulan temizlik ve hijyen önerilerinin, pandemi sürecinde sağlanan yeni hizmetlerin, kamuoyunu ilgilendiren kısıtlamaların (sokağa çıkma yasağı vb.) ve enfeksiyon riskini azaltan önerilerin erişilebilir formatlarda sunulması gerektiğini vurgulamıştır. Erişilebilir bilgi formatlarını ise 8 başlıkta göstermiştir, bunlar:

- Braille ile yazılmış metinler
- Sesli betimleme
- Büyük punto ile basılan metinler ya da web siteleri
- Kontrast renklerde hazırlanmış metinler ya da web siteleri
- Ayrıntılı altyazı
- İşaret dili tercümesi
- Ekran okuyuculara uygun metin biçimleri
- Kolay okunabilir metinler

Accessibility and Covid-19 (coronavirus)

Persons with disabilities in many countries are missing out on vital information about Covid-19 (coronavirus). This is because information is not being made available in accessible formats.

It is crucial that public health information and communication about Covid-19 is fully accessible to everyone, and that persons with disabilities can stay up to date on changing health advice.

²⁶ <https://turk-internet.com/enformasyona-erisim-hayat-kurtarir-guven-insa-eder-umudu-yesertir/>
²⁷ <https://www.internationaldisabilityalliance.org/accessibility-campaign>

Inclusion Europe da özellikle zihinsel engelli bireylerin, öğrenme güçlüğü yaşayan kişilerin ve 2. dili öğrenmek zorunda olan göçmenlerin bilgiye erişimini kolaylaştırmak amacıyla kolay okunabilir metin (easy to read) formatında koronavirüs hakkında kısa bir broşür hazırlamıştır.²⁸ Bu broşür Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD) tarafından da Türkçe'ye çevrilmiştir.²⁹ Sonrasında TC Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı da koronavirüs hakkında kolay okunabilir metin formatında bir bilgilendirme broşürü hazırlayıp web sitelerinden yayınlamıştır.³⁰

Yine dünya genelinde özellikle işitme engelli aktivistlerin ve bu bireylerin ailelerinin kurduğu derneklerin yaptığı savunu çalışmalarının sonucunda, birçok ülkede kamuoyu duyuruları işitme engelli kişiler içinde anlaşılabilir kılınmak için işaret dilinde ve altyazı ile sunulmaya başlanmıştır. Bu konudaki en iyi örnek Fransa'da rastlanmış, Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un canlı yayında yaptığı açıklamalar dahi işaret dili ve anlık altyazı ile verilmiştir. İşaret dili tercümesi, Türkiye'de de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın açıklamaları için hızlıca adapte edilmiş, ancak Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın açıklamaları için adapte edilmediği için eleştiri konusu olmuştur.

Görsel Betimleme:

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron açıklama yapıyor. Konuşma, anlık simultane işaret dili tercümesi ve anlık altyazı ile veriliyor. İşaret dili tercümanı tercümanın sağ alt tarafından konumlandırılmış ve işaretlerin daha net görülebilmesi için arka fonu hafifçe karartılmış. (Fotoğraf – Onur Cantimur)

İşitme engelli bireyler için pandemi neticesinde oluşan bir diğer sorun da maske kullanımına bağlı olarak doğdu. Birçok işitme engelli kişi, iletişim kurarken dudak okumayı tercih edilebiliyor. Ancak ağız bölgesini kapatan maskeler, dudak okumayı da imkansız hale getirdi. Bunun üzerine ABD'de bir üniversite öğrencisi birçok maske üreticisine de ilham olacak bir tasarım geliştirdi. Sağır ve işitme engelli bireylerin özel eğitimi üzerine üniversite eğitimine devam eden Ashley Lawrance, ağız ve dudak bölgesini şeffaf bir

28 <https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read/>

29 <http://www.tohad.org/tohad/korona-virus-kolay-okuma-ve-bilgilendirme-rehberi/>

30 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/yayinlar/raporlar/engelli-ve-yasli-hizmetleri/>

koruyucu ile kapatan bir maske tasarladı, böylece işitme engelli bireylerin rahatlıkla karşıdaki kişinin dudak hareketlerini takip edebilmesine ve dudaklarını okumasına olanak sağladı.³¹

Görsel betimleme:

Üniversite öğrencisi Ashley Lawrance, kendi tasarladığı maskeyi takarken görülüyor. Maskenin, ağız bölgesini kapatan kısmı şeffaf bir plastikten oluşuyor. Şeffaf bölümden, Lawrance'ın gülümsediği görülüyor.

Hindistan'da ise Sightsavers ve Rising Flame adlı sivil toplum kuruluşları tarafından engelli kadınların pandemi sürecindeki deneyimleri üzerine hazırlanan raporda engelli kadınların özellikle akşam saatlerinde ilan edilen kısıtlamalardan ve bilgilerden haberdar olmakta zorlandığını ortaya koymakta, bunun için sivil toplum kuruluşlarının hızlıca telefon ve mesajlaşma zincirleri oluşturduğundan bahsedilmektedir.³² Aynı raporda, işitme engelli birçok kadın kısa adı ISH News (India Signing Hands) olan Youtube kanalının, devlet yetkilileri tarafından yapılan resmi açıklamaları hızlıca işaret diline çevirip kamuya servis ettiğinden bahsetmektedir.

Humanity & Inclusion (HI) adlı sivil toplum kuruluşu da bilgiyi erişilebilir kılmak için farklı dönemlerdeki deneyimleri üzerine modeller geliştirdiğini açıkladı. Ebola krizi sırasında Sierra Leone'deki çalışmalardan elde edilen deneyimler; broşürler ve radyo aracılığıyla servis edilen bilgilerin her zaman erişilebilir olmadığını ortaya çıkardı. Bunun üzerine HI çözüm olarak, bilgileri 'toplum temelli rehabilitasyon gönüllüleri' adı verdiği gönüllü kişiler aracılığıyla yaymak için yerel sivil toplum kuruluşları ile birlikte çalıştı ve özellikle görme engelli kişilere ses ve Braille ile hazırlanmış virüsten korunma kılavuzları sundu. Benzer bir yöntemi bu pandemide de kullanarak özellikle kırsalda yaşayan engelli bireylere ulaşmak için çabaladılar.³⁴

Sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sorunlar

Pandemi döneminde sıklıkla duyduğumuz bir ifade yaşlıların ve kronik rahatsızlığı olan kişilerin diğer kişilere oranla daha büyük risk altında olduğudur. Bu gruplarda olan kişilerin birçoğunun da engelli kişiler olduğu düşünülürse riskin engelli kişiler için de oldukça büyük olduğu görülebilir. Dünya genelinde yapılan çalışmalar da, eşlik eden bir rahatsızlığı bulunan kişilerin virüsten daha kötü biçimde etkilendiğini ortaya koymuştur.

Çin Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi, Çin'deki ölümlerin çoğunun altta yatan sağlık sorunları olan kişilerden olduğunu gösteren verileri yayınladı.³⁵

31 <https://www.designboom.com/design/student-creates-transparent-masks-deaf-hard-of-hearing-04-08-2020/>

32 <https://risingflame.org/project/neglected-and-forgotten-women-with-disabilities-during-covid-crisis-in-india/>

33 <https://www.youtube.com/c/ISHNews/featured>

34 <https://humanity-inclusion.org.uk/en/news/saving-lives-through-ebola-awareness>

35 <https://www.bbc.com/news/health-51674743>

İngiltere hükümeti sosyal mesafe önlemleri kapsamında, çeşitli altta yatan sağlık sorunlarına sahip kişilerin ve zihinsel engelli kişilerin için COVID-19'dan kaynaklanan ciddi hastalık risklerinin altını çizmiştir.³⁶

İtalya'nın ulusal sağlık otoritesinin bir raporu da İtalya'daki COVID-19'dan kaynaklanan ölümlerinin % 99'unda altta yatan bir hastalık olduğunu ortaya koymuştur. Rapora göre, kardiyovasküler hastalık, diyabet, kronik solunum hastalığı, zayıf bağışıklık sistemi ve kanser gibi altta yatan rahatsızlıkları olan kişiler, virüsün etkisiyle mevcut sağlık durumları hızlıca daha da kötüleşebildiği için ölüm riskleri yüksektir.³⁷

Bu açıdan değerlendirildiğinde engellilerin, eşlik eden hastalıkları olan kişilerin ve yaşlı bireylerin sağlık hizmetinden daha iyi yararlanmaları gerekmektedir. Ancak birçok ülkede uygulamanın bu şekilde ilerlemediği görüldü. Aksine, rutinde sunulan birçok sağlık hizmeti ya iptal edildi, ya uzun süreler boyunca ertelendi ya da yeterince erişilebilir olmayan biçimlerde (telefon aracılığıyla gibi) sunulmaya başlandı.

Türkiye'de de benzer uygulamalar görüldü. Örneğin, biyonic kulak ameliyatları acil olmadıkları gerekçesiyle ertelendi, SMA hastalarının hastane ortamında aldıkları ilaç tedavileri virüs bulaşma riski nedeniyle ertelendi, engelli çocuklara sunulan psikolojik destek hizmetleri sanal uygulamalara taşındı, yetişkinler için sanal hastane uygulaması getirildi.³⁸

Bu süreçte bazı devletler, özellikle cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimi olumsuz etkileyen bir takım tedbirler alarak engelli kadınlar da dahil olmak üzere birçok kadın için olumsuz sonuçlar oluşturabilecek uygulamalara geçtiler. Örneğin, kürtajı zaruri olmayan bir hizmet olarak sınıflandırarak (ABD Teksas ve Ohio eyaletleri)³⁹ veya kürtajı sınırlayıcı yasaları kabul etmeye teşebbüs ederek (Polonya)⁴⁰ kürtaja erişimi sınırlamaya çalıştılar. İtalya'da, daha önce kürtaj hizmeti veren bazı hastaneler hizmet sunmayı bı-

BETİMLEME:

Siyah kıvrıkcık saçlı, gözlüklü işitme engelli bir kadın çizimi.

36 <https://www.gov.uk/government/publications/covid-19-guidance-on-social-distancing-and-for-vulnerable-people/guidance-on-social-distancing-for-everyone-in-the-uk-and-protecting-older-people-and-vulnerable-adults>

37 <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-18/99-of-those-who-died-from-virus-had-other-illness-italy-says>

38 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52280042>

39 <https://www.nytimes.com/2020/03/23/us/coronavirus-texas-ohio-abortion.html>

40 <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/14/concerns-over-polish-government-tightening-abortion-laws-during-covid-19-crisis>

raktı ve hamile kadınları başka hastanelerden (bazıları şehir dışında olan) hizmet almaları için yönlendirdi.⁴¹ Engellilik halinin seyahat etmek için zaten kısıtlılıklar yarattığı düşünülürse başka hastanelere erişim engelli kadınlar için oldukça zor hatta bazen imkansız bir hale gelerek kadınların üreme sağlığı hizmetlerine erişimini tamamen engelledi.

Ayrıca, COVID-19'un yayılmasıyla birlikte, bazı hastaneler, eşler de dahil olmak üzere herhangi bir refakatçinin doğum öncesinde, doğum sırasında ve doğum sonrası dönemde hamile kadına eşlik etmesine izin vermeyen yasaklar geliştirdi. Bu uygulamalar, engelli hamile kişiler için de istisna içermedi. Bu durum, salgının yarattığı yoğunluk nedeniyle hastane personeli aşırı yoğun ve gergin durumdayken hamile kadınları sadece hastane personeli ile iletişim kurmak zorunda bıraktı ve hamile kadınların bazen olumsuz tepkiler almasına ya da zaman zaman kişisel hijyen ihtiyaçlarının ihmal edilmesine neden oldu.⁴²

Women Enabled International tarafından hazırlanan raporda engelli kadınlar, hastanelerde ve kliniklerde artan yoğunluk nedeniyle özellikle ağrı yönetimi ve fizyoterapi gibi seanslık alanın tedavi hizmetlerinden yararlanamadıklarını, bu nedenle fiziksel sınırlılıklarının ve ağrı düzeylerinin günden güne arttığını vurgulamıştır.⁴³ Yine aynı raporda, dünyanın farklı yerlerinden engelli kadınlar şu endişeleri taşıdıklarını ifade etmiştir:

COVID-19 tedavisinde kullanılan ilaçlar aynı zamanda bazı kronik hastalıkların tedavisinde de kullanılan rutin ilaçlardır. Pandemi sürecinde bazı devletler bu ilaçların eczanelerden toplatılmasına ve sadece koronavirüs hastalarına verilmesine karar verdi. Bu da birçok engelli kişinin bu ilaçlara erişememesine neden oldu.

Engelli hastalara ait ventilatörlerin, yoğunluğa bağlı olarak oluşabilecek muhtemel bir kriz anında koronavirüs hastalarına verilmesi ile ilgili bazı tartışmalar var, doğal olarak bu, yıllardır ventilatör kullanan insanları oldukça endişelendirdi.

Sağlık malzemelerinde yaşanan sınırlılık/kıtlık birçok engelli kişinin günlük hayatında kullandığı medikal malzemelere (steril bez, mesane pedi, katater vb) erişememesine neden oldu. Özellikle Hindistan'da hijyenik pede erişemeyen birçok kadın menstrual kanama dönemlerinde bez kullanmaya zorlandı.

Ruh sağlığı hizmetlerinde, ruh sağlığı sorunları olanlara öncelik verilmemesi, onun yerine önceliğin karantina altında olan kişilere ve sağlık personeline verilmesi psiko-sosyal engelli kişilerin endişelenmesine yol açtı.

Pandeminin hastanelerde yarattığı yoğunluk, hastanelerde ayrımcı uygulamaların da yaşanmasına neden oldu. Bu süreçte hazırlanan bazı tıbbi protokoller ve rehberler, hasta personelin ayrımcı uygulamalar gerçekleştirmesine sebep oldu. Oysaki BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 12 maddesi her bireyin ulaşılabilecek en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardına sahip olma hakkını kabul eder.⁴⁴ Bu ayrımcı uygulamalara bazı örnekler verecek olursak:

Yardımsız yürüyemeyen kişiler ile zihinsel engelli kişilerin COVID-19 şüphesi olsa bile hastaneye kaldırılmayacağını öneren kılavuzlar (İspanya)⁴⁵

Ağır zihinsel engelli bireyler ve motor nöron hastalığı bulunan kişiler için gibi hastalıkları öneren protokollere öncelik verilmemelidir (ABD, Alabama).⁴⁶

41 <https://edition.cnn.com/2020/03/27/health/coronavirus-abortion-access-intl/index.html>

42 https://www.nytimes.com/2020/03/24/parenting/coronavirus-labor-birth.html?fbclid=IwAR030piD_a1LrkjAolxM3cKM31TEfUHK-Shu1mNmd65Lpi0aOw0Jrdvuo7X8

43 <https://womenenabled.org/blog/covid-19-survey-findings/>

44 <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf>

45 https://www.elespanol.com/espana/madrid/20200325/polemico-documento-madrid-ancianos-discapacidad-no-derivaran/477453553_0.html

46 <https://www.thesun.co.uk/news/11272880/people-with-down-syndrome-autism-and-cerebral-palsy-could-be-left-to-die-from-coronavirus-under-new-guidance/>

Yoğun bakım ünitelerine erişim için yaş sınırlarının konulması (İtalya)⁴⁷

Bazı bakımevi protokollerinde, virüs ya da yan etkiler nedeniyle kalbi duran kişiler için personele yönelik "canlandırmaya teşebbüs etmeyin" bildirimlerini bulunuyor. (İngiltere)⁴⁸

Belirli engellilik hallerini (zihinsel engelli, otizmli, ağır fiziksel engelli ve koma halinde bulunan kişiler vb.) özellikle hizmet kapsamı dışında bırakmak amacıyla hazırlanan triyaj kılavuzları (İngiltere)⁴⁹

Yaşanan süreç; karantina uygulamalarının artmasına, sokağa çıkma yasaklarının uygulanmasına ve birçok sosyal alanın kitle erişimine kapatılmasına (kafeler, sinemalar, alışveriş merkezileri vb) yol açtı. Bu durum, insanların evlerde uzun süreli kapalı kalmasına ve sosyal izolasyona sebep oldu, bireylerin korku ve endişe düzeylerinin artmasına neden oldu, ekonomik ve finansal zorlukların yaşanması ile artan baskı ve aile üyeleri ile yaşanan tartışmalar sonucu da birçok kişi depresyon ve benzeri ruh sağlığı sorunları ile karşılaşmaya başladı ve psikolojik destek hizmetlerine talep arttı. Ancak bu ihtiyaçlar karşılanamayınca bireyler daha derin sorunlara sürüklendi.⁵⁰

Eğitim olanaklarına erişimde yaşanan sorunlar:

Salgın süreci ile birlikte eğitimde var olan eşitsizlikler derinleşmiştir. Salgın riskine karşı uzaktan eğitime geçilmesi ile kamusal bir hizmet olan ve her çocuğun eşit bir şekilde faydalanması gereken eğitim hakkına ulaşmak dünyanın birçok yerinde birçok çocuk için oldukça güçleşmiştir. Özellikle düşük gelirli yoksul aile çocukları, kırsalda yaşayan çocuklar ve mevsimlik tarım işçiliği yapan çocuklar normal koşullarda bile eğitim olanaklarından yeterince yararlanamazken, uzaktan eğitim ile birlikte her çocuğun ulaşabileceği bilgisayar, internet gibi teknolojik araçlarının olmaması, çocukların eğitim sisteminde dışlanmalarına yol açmıştır.⁵¹

Save the Children tarafından Ekim 2020'de yayınlanan engelli çocuklar raporunda engelli kız çocuklarının engelli erkek çocuklara göre eğitime erişimde çok daha büyük zorluklar yaşadığını ortaya koymuştur. Yine aynı raporda, engelli çocuğun anne ve/veya babası da engelli ise bu çocukların yaklaşık %90'nın eğitime erişemediği tespit edilmiştir. Ayrıca birçok ebeveyn, pandemi esnasında geliştirilen uzaktan eğitim yöntemlerinin (TV ve radyo yayınları, bilgisayarda canlı yayın ve uygulamalar gibi) çocuklarının anlama ve öğrenme becerileri için uygun ya da yeterli olmadığını ifade etmiş, eğitimlerden yeterince yararlanamayan çocuklarının öğrenme kazanımlarının gerilediğini ifade etmiştir. Yine sosyal izolasyona ve evde kapalı kalmaya bağlı olarak bazı çocukların da davranış problemleri geliştirdiği gözlenmiştir.⁵²

Okulların kapatılması ile geliştirilen uzaktan eğitim yöntemlerinin birçok engelli çocuk ve yetişkin için erişilebilir olmaması kişilerin eğitim olanaklarına erişimini sekteye uğratmıştır. Bu nedenle birçok sivil toplum kuruluşu yasaklar bitip okulların yeniden açıldığı dönemde eğitimden mahrum kalan engelli bireyler için özel destek programlarının oluşturulması gerektiğini savunmaktadır.⁵³

47 <http://www.siaarti.it/SiteAssets/News/COVID19%20-%20documenti%20SIAARTI/SIAARTI%20-%20Covid19%20-%20Raccomandazioni%20di%20Etica%20clinica.pdf>

48 <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/01/uk-healthcare-regulator-brands-resuscitation->

49 <https://www.nice.org.uk/news/article/nice-updates-rapid-covid-19-guideline-on-critical-care>

50 <https://thriveglobal.com/stories/harvard-michelle-williams-shekar-saxena-how-manage-anxiety-stress-coronavirus/>

51 https://resourcecentre.savethechildren.net/node/18174/pdf/the_hidden_impact_of_covid-19_on_children_and_families_with_disabilities.pdf

52 <https://www.sddirect.org.uk/media/1909/disability-inclusion-helpdesk-query-35-covid-19-rapid-evidence-review.pdf>

53 <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-52718434>

Yine yoksul ailelerden gelen çocuklar açısından bakıldığında, okul sadece akademik eğitimin verildiği bir yer değil, aynı zamanda çocukların gıda desteği aldığı, sağlık hizmetlerinden yararlandığı, bazı sosyal imkanlara erişebildiği ve ev işi şiddet ile karşılaşmıştı bildirim yapabildiği bir yer. Okulların pandemi sürecinde tamamen kapatılması, bu çocukların bu hizmetlere de erişimini de olanaksız hale getirmiştir. Hindistan'da hijyenik pede erişim oldukça sıkıntılı bir durum. Hijyenik pede erişimi kolaylaştırmak için geliştirilen tedbirlerden biri de pedlerin okullar aracılığı ile kız çocuklarına ve ailelerine (anne, abla ve diğer kadın akrabalara) dağıtılmasını sağlamak, ancak bu süreçte okulların kapanması ile bu gibi hizmetlerin de durmasına sebep oldu.⁵⁴

Meslek eğitim kurslarına devam eden kadınlar da önlemler kapsamında kapatılan ya da tamamen iptal edilen bu kurslara devam edemez hale gelmiştir. Engelleri ya da başka diğer sebepler nedeniyle akademik eğitime devam edemeyen birçok kadın için meslek kursları eğitimlerini tamamlamak ve istihdama yönelmek için oldukça önemlidir. Ancak bu süreç, meslek kurslarının verilememesine sebep olarak (uzaktan eğitim modelleri çoğu yerde meslek kursları için uygulanmamıştır) kadınların eğitim hakkının ihlal edilmesine yol açmıştır.

İstihdamda yaşanan sorunlar:

Pandemi öncesinde de eğitim olanaklarına yeterince etkin biçimde ulaşamayan birçok engelli kişi için istihdam zaten sorunlu bir alandı. İş bulabilen grubun büyük bir kısmı mavi yakalı işlerde kendine yer bulurken, önemli bir kısmı da ya hiç iş bulamamakta ya da günlük işlerde çalışmaktaydı. Pandemi süreci, birçok engelli kişinin işini kaybetmesine ya da iş yeri tarafından verilen zorunlu ücretsiz izne ayrılmasına neden oldu. Bu durum, maddi kayıpların yanı sıra kişilerin sosyal haklar ve sağlık hizmetlerinden de mahrum kalmasına neden olarak koronavirüse yakalanma risklerini de arttırdı.

Öte yandan, pandemi sürecinin getirdiği birtakım talepler özellikle üretim ve hizmet alanında çalışan kişilerin çalışma saatlerinin orantısızca artmasına yol açarak kişilerin mobbinge uğramasına ve çalışma haklarının istismar edilmesine neden oldu. Hindistan'da tekstil atölyelerinde çalışan engelli kadınlarla yapılan görüşmelerde birçoğu artık artan talep nedeniyle maske üretiminde çalıştığı ifade etmiş, ancak çalışma saatlerinin ve fiziki koşullarının (kalabalık gruplar halinde kapalı mekanlarda) pandemi önlemleri ile tamamen ters olduğunu belirtmiştir.⁵⁵

Yine aynı çalışmada beyaz yakalı işlerde çalışan kadınlarla yapılan görüşmelerde ise birçok kadın uzaktan çalışma biçimine geçtikleri için günlerinin büyük bir kısmını online toplantılarda geçirdiğini ifade etmiş. Özellikle işitme engelli kadınlar, online toplantılarda çoğu zaman görüntü kalitesi ya da katılımcıların kameralarını kapatması nedeniyle dudak okuyamadıklarını, bu nedenle toplantıları etkili biçimde takip edemediklerini belirtmiştir. Ayrıca engelli kadınların birçoğu ev içinde artan iş yüklerine değinmiştir. Daha önce dışardan bir kişinin desteğini alarak yaptıkları birçok ev işi (yemek, temizlik, çocuk bakımı, engellilikten kaynaklı bazı özel ihtiyaçlar vb) için şu an sosyal izolasyon nedeniyle tek başına mücadele etmek zorunda kaldıklarını, evin ve işin getirdiği ekstra iş yükü altında bunaldıklarını ifade etmiştir.

54 https://www.mospi.gov.in/sites/default/files/publication_reports/Report_583_Final_0.pdf

55 <https://risingflame.org/project/neglected-and-forgotten-women-with-disabilities-during-covid-crisis-in-india/>

80 % DES FEMMES HANDICAPÉES SUBISSENT DES VIOLENCES*

HUMILIÉE, INSULTÉE, FRAPPÉE, VIOLÉE,

OSEZ EN PARLER

Écoute violences Femmes handicapées

01 40 47 06 06

Association Femmes pour le Dire, Femmes pour Agir
Femmes handicapées, citoyennes avant tout !
www.fdfa.fr - contact@fdfa.fr

* Résolution du Parlement européen du 30 avril 2017
sur la situation des femmes handicapées dans l'Union Européenne (2016/2271) (P9)

Engelli kadınların yaşadığı şiddet sorunu:

Pandemi sürecinde insanların ekonomik sorunlar, işsizlik, işsiz kalma korkusu, gelecek kaygısı, sokağa çıkma yasağı, kısıtlamalar gibi sorunlarla karşı karşıya kalması, buna ek olarak bu süreçte evlerde geçirilen zamanın artması kişilerin ilişkilerinde olumsuz etkiler yarattı. Bu dönemde aile içerisinde sağlıklı iletişim kurulamaması, kişinin içine kapanması, evlilikle ilgili olan ve ötelenen sorunlarla yüzleşmek zorunda kalınması ve pandemi sürecinin belirsizliğinin, kaygı bozuklukları ve depresyona neden olması gibi sebepler kişilerde şiddet eğilimini ne yazık ki arttırdı.⁵⁶

Bu dönemde ev nüfusunun artması (işe gitmeyen ya da gidemeyen aile üyeleri nedeniyle) bir avantaj gibi düşünülse de (bakım yükünün paylaşılabilmesi açısından) engelli yetişkin ve çocuklar için bir dezavantaja dönüşebiliyor ve şiddet görme risklerini artırıyor.

Uluslararası alanda da birçok araştırma bu durumunun altını çizen veriler ortaya koydu. Özellikle kadın alanında çalışan sivil toplum kuruluşları yayınladıkları raporlarla duruma dikkat çekerken kadınlara yönelik bazı ek hizmetler de sunmaya başladıklarını belirtiyorlar.

Uluslararası alanda da birçok araştırma bu durumunun altını çizen veriler ortaya koydu. Özellikle kadın alanında çalışan sivil toplum kuruluşları yayınladıkları raporlarla duruma dikkat çekerken kadınlara yönelik bazı ek hizmetler de sunmaya başladıklarını belirtiyorlar.

Fransa'da Femmes pour le Dire, Femmes pour Agir (FDFA) adlı sivil toplum kuruluşu daha önce kurdukları ancak 7/24 aktif olarak çalışmayan telefon ihbar hattı pandemi sürecinde gönüllülerin de desteği ile 24 saat çalışır hale getirdiklerini duyurdu.⁵⁷

Görsel betimleme: Görselde FDFA'nın şiddet bildirim hattına ait bir afiş görülüyor. Afişte siyah kısa saçlı bir kadın kollarını çapraz biçimde tutarak yüzünü sanki karşısındaki birinden koruyor gibi görünüyor. Resmin altında da hattın telefon numarası belirtilmiş.

Fransa'da ve İspanya'da kadın örgütleri tarafından geliştirilen bir başka bildirim yöntemi de eczaneler ile şifreli kod paylaşımı. Örneğin, İspanya'da kadınların eczanelerde görevlilerden "Maske 19" talep etmesi durumunda eczane çalışanları polise gizli bir şekilde ev içi şiddet vakası bildiriminde bulunuyor. Fransa'da ayrıca İç İşleri Bakanlığı bazı otellerin şiddet mağduru kadınlara tahsis edileceğini bildirdi.⁵⁸

56 <https://www.cnntrk.com/saglik/pandemi-surecinde-aile-ici-siddet-artti>

57 <https://fdfa.fr/category/handicap/>

58 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52208017>

Londra'da sağır ve işitme engelli kişilerle çalışan StaySafe East adlı sivil toplum kuruluşu pandemi döneminde şiddette uğrayan sağır kadınlarla iletişime geçmekte oldukça zorlandıklarını rapor etmiş. Engeli nedeniyle telefonla konuşamayan bu kişiler, evde kendisine şiddet uygulayan kişi tarafından yakalanma endişesi taşıdıkları için mesaj yazarak da dışarıdan biriyle çoğu zaman iletişim kuramamışlar. Bunun üzerine kurumdan ev ziyaretine giden kişiler evde de mağdurlarla etkili bir görüşme gerçekleştirememişler. Şiddet uygulayan kişinin görüşme esnasında ev ortamında olması ve görüşmeyi gözetlemesi mağdurun korkmasına ve kendini ifade edememesine neden olmuş.⁵⁹ Engelli kadınlar açısından değerlendirildiğinde bu gibi erişilebilirlik problemleri ve engellin getirdiği kısıtlılıklar, kadınların şiddet durumunu bildirememelerine, buna bağlı olarak yardım alamamalarına ve şiddet ortamını terk edememelerine sebep olmaktadır.

Humanity & Inclusion (HI) da geçmiş deneyimlerinden yola çıkarak özellikle kırsal alanda ve yoksul bölgelerde yaşayan engelli kız çocuklarının takip edilmesi gerektiği yönünde uyarılarda bulunuyor. 2015 yılında Sierra Leone'de yaşanan ebola krizinde okula gidemeyip evlere kapanan birçok engelli ve engelsiz kız çocuğu bu dönemde cinsel istismara ve sömürüye maruz kaldıkları için yasaklar kaldırıldıktan sonra da okula dönmeler, çünkü büyük bir kısmı evlenmeye zorlandı ya da çoktan hamileydi. Bu durumun bu pandemide yaşanmaması için HI yetkilileri benzeri bölgelerde yaşayan çocukların takip edilmesi ve şiddet gördüklerinde ulaşabilecekleri bildirim mekanizmalarının oluşturulması gerektiğini, evlere yerelde yaşayan gönüllüler aracılığı ile ziyaretler yapılması gerektiğini vurguluyor.⁶⁰

Kapalı kurumlarda yaşayan engelli bireylerin yaşadığı sorunlar:

Medya haberleri gösterdi ki bakım merkezlerinde, huzurevlerinde, grup yaşam evlerinde, psikiyatri tesislerinde ve hapisanelerde yaşayan engelli bireylerin COVID-19'a yakalanma riski oldukça yüksektir. Bunun temel sebepleri ise şöyle sıralanabilir: kapalı ortamda kalabalıklar halinde yaşamak, sınırlı temizlik olanaklarına ve becerilerine sahip olmak ve bakım için başka kişilere bağımlı olmak.⁶¹ BM Engelli Hakları Özel Raportörü Catalina Devandas Aguilar da bu durumu gözeterek devletlerin kapalı merkezlerde yaşayan engelli kişilere karşı pandemi döneminde sorumluluklarının arttığını vurgulamaktadır.⁶²

Dünya genelinde engellilik alanında savunu yapan birçok sivil toplum kuruluşu, BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 33. maddesi paralelinde bu kurumların sivil denetime açılması gerektiği yönünde çağrılarda bulunur. Ancak, pandemi süreci kapalı kurumların bırakın denetime açılmasını dış dünya ile olan sınırlı iletişimini bile neredeyse sıfırlamıştır. Örneğin, İngiltere'de sokağa çıkma yasaklarının getirilmesi ile birlikte bu kurumların çoğu ziyaretçi yasağı da getirmiştir.⁶³

İspanya'nın 3 bölgesinde (Kanarya Adaları, Granada ve Salamanca) bakım evlerinde yaşayan engelli bireylerde yüksek oranda virüse bağlı hasta görüldü. Bu bölgelerde çalışan engelli örgütleri bu hastaların ve hastalara bakım sağlayan personelin tedavide önceliklendirilmesi gerektiği yönünde savunu yaptı. Yine Endonezya'da engelli örgütlerinden oluşan bir ağ, yetimhanelerde ve bakım evlerinde kapalı ve sağlıksız alanlarda yaşayan zihinsel ve psikososyal engelli binlerce kişinin korunması için sürekli savunu yapıyor.⁶⁴

59 <https://www.endviolenceagainstwomen.org.uk/wp-content/uploads/EVAW-Coalition-Briefing-on-COVID19-Pandemic-and-Duty-to-Prevent-VAWG-April-2020-FINAL.pdf>

60 <https://www.sddirect.org.uk/media/1909/disability-inclusion-helpdesk-query-35-covid-19-rapid-evidence-review.pdf>

61 <https://www.gov.uk/government/publications/covid-19-residential-care-supported-living-and-home-care-guidance>

62 <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25725&LangID=E>

63 <https://www.cqc.org.uk/guidance-providers/adult-social-care/information-adult-social-care-services-during-coronavirus-covid>

64 <http://feph.org/newsroom/news/covid-19-activities-our-members>

Alışılmadık bir örnek ise Almanya'dan geldi. Almanya bir huzurevi, merkezde yaşayan kişiler ile çalışan personelin dokunsal temasını azaltmak için robotlar ile çalışmaya başladı. Robotlar, huzurevi sakinlerine ilaç ve yemek saatlerini hatırlatıyor, onlara fiziksel egzersizler yaptırıyor.⁶⁵

SİVİL ÇALIŞMALAR

Pandemi süresince haklara dikkat çekmek, çeşitli dezavantajlı grupların tecrübelerini tespit etmek, olası hak ihlalleri ve şiddeti izleyip raporlayabilmek amacıyla farklı sivil toplum kuruluşları ve meslek örgütleri tarafından çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Bu bölümde Türkiye'de sivil toplumun 11 Mart 1 Eylül tarihleri arasındaki süreçte yaptığı çalışmalara ve bu çalışmaların bulgularının engelli kadın kimliğiyle kesiştiği noktalara yer verilecektir.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı tarafından Haziran/2020 tarihli "korona virüs salgını ve kadına yönelik şiddet" ismiyle bir rapor yayınlanmıştır.⁶⁶ Bu raporda, sosyal izolasyon ve eve kapanmanın özellikle, kadına yönelik şiddetle mücadele konusundaki uygulama sorunlarını derinleştirerek, yarattığı olumsuzluklardan söz edilerek, korona virüs salgınının şiddetle mücadele mekanizmalarının uygulanmaması için kullanıldığı belirtilmiştir.

Covid-19 ile mücadele sürecinde de daha öncesine göre şiddete uğrayan kadınların şiddetle mücadele mekanizmalarıyla yaşadıkları sorunların değişmediği ve kadınların Alo 183 destek hattına kolaylıkla erişemedikleri bilgisi paylaşılan raporda, kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmalarının uygulama sorunları nedeniyle şiddete uğrayan kadınlar için koruyucu ve destekleyici olamadığı ifade edilerek, Kadına yönelik şiddetle mücadelede devletin İstanbul Sözleşmesi'ne uygun politikalar yürütme yükümlülüğüne dikkat çekilmiştir. İlgili rapor, kadına yönelik şiddetle mücadelenin bu konuda kamu idaresi tarafından oluşturulmuş bir politika ve bütünlüklü bir uygulama olmaksızın gerçekleşemeyeceğinin anlaşılması için önemlidir. Bununla beraber, engelli kadınlar gibi olağanüstü zamanlar dışında da şiddetle mücadele mekanizmalarına erişimleri ve

BETİMLEME:

Tekerlekli sandalyede, işaret dili kullanan, baston taşıyan, çocuklu, LGBTQI+ aktivisti kadınların çizimi.

65 <https://www.msn.com/en-us/news/technology/robots-provide-assistance-at-german-care-home/vi-BB1bq0wC>

66 <https://morcati.org.tr/izleme-raporlari/koronavirus-salgini-ve-kadina-yonelik-siddet-mor-cati-haziran-2020-raporu/>

bu mekanizmalardan yararlanmaları çeşitli zorluk ve olanaksızlıklar barındıran grupların sorunlarının tespit ve değerlendirmelerini de içermesi, engelli kadınlarla dayanışma ve engelli kadınların özellikle bu alanda yaşamakta oldukları sorunların görünürlüğünü artırması bakımından önemlidir.

Yine bir başka kadın alanında faaliyet yürüten Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği, kendilerini insan hakları, sürdürülebilir kalkınma ve toplumsal ve ekonomik adalet konularına odaklanmış küresel hareketlerde çalışan örgüt ve aktivistler olarak ifade eden feministlerin devam eden süreçten “adil dirençli bir iyileşmeyle çıkmanın, temel ilkelerini özetlemek, dünya genelindeki feministlerin tepkilerini izlemek ve toplum eylemlerini desteklemek üzere, politik olarak bir araya geldikleri gelerek “Covid-19 ile mücadelede feminist politika” adıyla kaleme aldıkları metni Türkçe’ye çevirmişlerdir.⁶⁷

İlgili metinde, özellikle Covid-19 sürecinde dünyada yaşanan sorunlar belirtilmiş, feminist bir perspektiften bu sorunların çözümüne yönelik önerilere yer verilmiştir. Toplumsal cinsiyet bağlamında engelli kadınlara yönelik herhangi bir tespit ya da değerlendirmeye metinde yer verilmemekle birlikte, kamu idarelerince uygulanacak hizmet ve politikaların, kırılgan gruplar (ırk ve etnik kökeni farklı bireyler, engelliler, ileri yaştaki insanlar, farklı cinsiyet kimliğine sahip bireyler vb.) gibi farklı ihtiyaçları kapsayan proaktif ve bütüncül nitelikte olması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Covid-19 sürecinin olağanüstü bir süreç olarak tanımlandığı kadın alanında üretilen ve sürecin ölümcül sonuçları devam ederken, tüm dünyada bu süreçte kadınların daha fazla şiddete maruz kaldığının vurgulandığı, DİSK Kadın Komisyonu, KESK Kadın Meclisi, TMMOB Kadın Çalışma Grubu, TTB Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kolu tarafından “Kadına Yönelik Şiddete Son” başlığı altında yapılan bir başka ortak açıklamada, kadına yönelik psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddet yanında, çocuk istismarının da arttığı ifade edilmiş, salgın sürecinde evde olmanın bir sağlık tedbirinin sonucu iken, kadınların kendilerine şiddet uygulayan erkeklerle zorunlu olarak aynı ortamda kalması sonucunu doğurduğu ve bu durumun şiddete tanıklık eden çocukların sürekli travmaya uğramalarına aynı zamanda fiziksel ve cinsel istismara maruz kalmalarına yol açtığı tespitlerine yer verilmiştir.⁶⁸

Bununla beraber belirtmek gerekir ki, pandemide kadın ve çocukların durumuna dair ifade edilen bu önemli tespit ve değerlendirmeler, covid-19 sürecinde ortaya çıkan kadına yönelik şiddetle mücadelede farklı deneyimleri bulunan ve alternatif çözümlere ihtiyaç duyan engelli kadınları dışarıda bırakmıştır.

Emek ve istihdam perspektifinden ele alınabilecek doküman ve aksiyonlara ilişkin ise Birleşik Metal İş Sendikası tarafından, 29 Temmuz 2020 tarihinde “Covid-19 salgını ve ücretli kadın emeği” başlığıyla gerçekleştirilen basın açıklaması incelenmeye değerdir.⁶⁹ Açıklamada, pandemi sürecinin, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin olumsuz sonuçlarının özellikle, kadın işçiler açısından bir kat daha arttığı bir süreç olduğu belirtilerek, salgın ile ortaya çıkan küresel kriz sürecinin, ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri derinleştirdiği tespitinde bulunulmuştur.

⁶⁷ <https://www.kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2020/06/COVID19-Principles-Turkish-FINAL.pdf>

⁶⁸ <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/DISK-KESK-TMMOB-TTBli-kad%c4%b1nlar.pdf>

⁶⁹ <https://www.birlesikmetal.org/index.php/tr/guncel/basin-aciklamasi/1526-covid-19-salgini-ve-ucretli-kadin-emeği>

Salgının, ırk, sosyal sınıf, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, yaş, engellilik hali ve yasal statüye göre insanları farklı farklı etkilediği değerlendirilmesinin yapıldığı açıklamada, işçilerin gelir ve iş kayıplarına yol açtığı, ayrıca salgın ile mücadele sürecinde, hasta ve çocuk bakımı ve ihtiyaçlarının karşılanması, hijyen uygulamaları ile sağlıklı beslenmenin ön plana çıktığı, bu durumların da kadınların günlük yüklerini arttırdığı söylenmiştir.

Alanda engelli kadın kimliğine dair yapılan doğrudan çalışmalar içerisinde derneğimizin yaptığı Covid-19 Pandemisi sürecinde, bir yandan engelli bir yandan da kadın olmaktan kaynaklanan ve çoklu temelde ayrımcılık ve şiddete uğrama riskleri bulunan engelli kadınların, bu süreçte yaşamak zorunda kaldıkları karantina deneyimlerini anlık ve kısa olarak tespit edebilmek amacıyla Nisan-Mayıs 2020 dönemini kapsayan ve 22-61 yaş arası 48 engelli kadının katıldığı bir anket çalışması mevcuttur.⁷⁰

Engelli kadınlar bu sürecin hayatlarına etkisini, "çoğunlukla, "hayatımda bir şey değişmedi zaten engelli olduğum için evdeydim" gibi ifadelerle dile getirmişlerdir. Ankete katılanların deneyimleri, katılımcıların, "Korona öncesinde bakım veren kimselerin süreçle birlikte gelmediklerini", fizyoterapi ihtiyaçları olduğu halde hizmet alamadıklarını, "sürekli kullanmaları gereken ilaçları eczaneden temin edemediklerini", "gittikleri rehabilitasyon merkezlerinin karantina nedeniyle kapandığı için yürüyüş egzersizi yapabilecekleri uygun alan kalmadığını", "Temizlik için birini alamadıklarından evlerinin epeyce kirlendiğini", "kuaföre gitmek gibi eylemlerde bulunamadıklarından, tüm gereksinimlerini evde nasıl karşılayabileceklerini henüz bilmediklerini ortaya çıkarmıştır.

Anket sonuçları aynı zamanda, kapanma nedeniyle engelli kadınların anksiyete atakları yaşadıklarını, sinirleri yıprandığı için en ciddi anda bile, kontrolsüzce güldüklerini ifade ettiklerini göstermektedir. kendileri ve sevdiklerinin zarar görecekleri kaygısı taşıyan katılımcıların, gelecek için endişe duymaları yanında, bağımsız hareket etme becerilerinin kaybolmasından da endişe ettikleri ve yanlarında yaşadıkları aile bireylerinin kendilerine kötü muamelede bulduklarını" ifade ettikleri anlaşılmaktadır.

Bunlara ek olarak, "daha fazla mutfakta vakit geçirdiğini, online eğitimlere katıldıklarını, dil öğrenmeye başladığını, bir takım mobil uygulamalar ile ihtiyaçlarını dışarı çıkmadan karşıladıklarını" yazan, engelli kadınların da olduğu, dışarı çıkarak ihtiyaçlarını sağlamak durumunda olan kadınların, baston, tekerlekli sandalye gibi araçların hijyeninden endişelendikleri, sokakta yardım istediklerinde eski ilişki durumlarından farklı nasıl bir durumla karşılaşacaklarını bilemedikleri tespiti ortaya çıkmıştır.

Pandemi süresince farklı alanlarda yaşanan sorunlara yönelik birtakım aksiyonların alındığı da görülmüştür. Örneğin Eğitimde Görme Engelliler Derneği (EGED) tarafından "Engelsiz EBA haktır" sloganıyla, pandemi sürecinde uzaktan (T.V ve internet üzerinden) gerçekleştirilen eğitimin görme engelli öğrenci ve öğretmenler için erişilebilir olmaması nedeniyle bir kampanya yürütülmüştür.⁷¹ Bu kampanya olumlu sonuç vermiş, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirtilen programlar görme engelli öğrenci ve öğretmenlerin erişimine uygun duruma getirilmiştir.

⁷⁰ <http://engellikadin.org.tr/korona-gunlerinde-engelli-kadin-olmak/>
⁷¹ <https://www.eged.org/node/811>

Bu vesileyle, engelli kız çocuklarının eğitim hakkına erişimlerinin gerek mevcut engeller ve gerekse de çeşitli önyargılar nedeniyle, yaşıtı engeli olmayan çocuklarla karşılaştırıldığında, çok daha az olduğunu belirtmek isteriz. Bu duruma Covid-19 süreci ile birlikte yaşanan eğitim alanındaki olumsuzluklar da eklendiğinde, pandemi sürecinde eğitim hakkına erişim engelli kız çocukları açısından olanaksızlaşmaktadır. Buna ek olarak, ülkemizde bu konuda yaşanan sorunların tespit edilerek çözüm yöntemleri geliştirilmesine olanak sağlamaya kaynak niteliği taşıyacak ölçüde herhangi bir istatistik verinin bulunmaması başlı başına bir ayrımcılık teşkil etmektedir.

İçinden geçtiğimiz pandemi döneminde başka alanlarda yapılan çalışmalara dair bir tarama yaptığımızda, Covid-19 ile mücadele kapsamında alınan tedbirlerin yasallığı ve idari para cezalarını konu alan ve İnsan Hakları Derneği Genel Merkezinin raporları gibi dokümanlara ulaşmak mümkündür.⁷² Bu raporda, korona virüsün hızla yayıldığı ve bu süreçte ülkemizde de pek çok tedbirin alınarak yaygın şekilde uygulandığı dönemde, çok sayıda insan hakları örgütü tarafından, bilgi edinme hakkı, yaşama hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, işkence yasağı, ayrımcılık yasağı, sağlığa erişim hakkı, çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma hakkı, eğitim hakkı, bilgiye erişim hakkı gibi pek çok hakkın ihlal edildiğine dair tespitlerinin bulunduğuna yer verilmiş, uluslararası insan hakları standartlarından yararlanılarak "yasallık ilkesi"ne dair genel bir çerçeve çizilerek, 20 Mart-3 Haziran 2020 tarihleri arasında, 551 yerel ve ulusal haberle, İçişleri Bakanlığı 81 İl Valilik ve emniyet müdürlüğü açıklamalarına bakılıp bu tedbirler kapsamında kişilere uygulanan idari para cezalarına, ortaya çıkan sonuçlara yer verilmiş ve tavsiyelerde bulunulmuştur. Raporda her ne kadar, Covid-19 ile mücadele sürecinde engelli kadınların hakları yönünden bir değerlendirmede bulunulmamış olsa da salgının etki ve yayılımının azaltılması amacıyla uygulanan ve doğrudan temel insan hak ve özgürlüklerine yönelik sonuçlar doğuran idari tasarrufların hukuki ve yasal değerlendirmesini içermesi bakımından, devletlerin koruma, saygı gösterme ve yerine getirme yükümlüklerini hatırlatması açısından burada çalışmaya değinilmesi önemli bulunmuştur.

BETİMLEME:

*Turuncu saçlı bir çocuk çizimi.
Arkada evlerin silüeti var.*

72 <https://www.ihd.org.tr/covid-19-ile-mucadele-kapsaminda-alinan-tedbirlerin-yasalligi-ve-idari-para-cezolari/>

Korona virüs ve engelliler adıyla Türkiye genelinde elde edilen ve derneklerine ulaşan bilgilerin değerlendirilmesiyle, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği tarafından yayınlanan bilgilendirici notta; Covid-19 sürecinde, gıda ihtiyaçlarının sistematik şekilde karşılanamaması, resmi ve özel kurum ve kuruluşlarda bilgi sistemlerinin erişilebilir/ulaşılabilir olmayışından ötürü işlem yapılamaması, rutin tedavilerdeki aksaklığın başka hastalıkların ortaya çıkışına neden olması, kapasite arttırmak ve hastanede risk ortamının yükselmesi mazeretiyle yoğun bakım hastalarının taburcu edilmesi, yeşil reçeteli ilaçların doktora gitmeden eczaneden temin edilenler kapsamına girmemesi, SMA hastalarının almaları gereken yükleme dozlarını veren merkezlerden önemli bölümünün hasta kabul etmemesi, rehabilitasyon hizmetlerinin alınamaması ile çeşitli nedenlerle, yenilenmesi/alınması gereken sağlık kurulu raporlarıyla, engelli aylıklarının alınmaması veya bağlanamaması gibi durumların engelli bireyler için ciddi sorun teşkil ettiği belirtilmiştir.⁷³ Ayrıca, halka, Covid-19 kapsamında yapılan bilgilendirmelerin her engel grubu açısından erişilebilir olmadığı, örneğin işitme engelliler ve öğrenme güçlüğü çekenler bakımından hazırlanmış bilgi notları bulunmadığı, karantinaya veya tedaviye alınacak ebeveynlerin bakmakla yükümlü olduğu bireylerle ilgili bilginin bulunmadığı, evde kalmanın salgından korunmak için önemli olsa da bazı engellilik halleri bakımından, çeşitli sorunlara yol açtığı, (örneğin, okula gitmek, dışarı çıkmak vb. her gün yapılan kendi tekrarlarını yapamayan otizmliler ve zihinsel engellilerin evde kalmalarının büyük sorunlar yaşamalarına neden olduğu), tespitlerine yer verilmiştir. Yukarıda paylaşılan çalışma, engelli kadınların, (bakım vermek vb.) kadın olmaları nedeniyle yaşamakta oldukları sorunlarla ilgili bir tespit ya da değerlendirme içermemekle beraber, Covid-19 sürecinde engelli bireylerin karşılaşmakta oldukları somut sorun ve ihtiyaçlar kapsamında değerlendirilmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarıyla meslek örgütlerinin yaptığı çalışma ve açıklamaların yer yer engelli kadın kimliğini içerse ve bu kimliğe dair spesifik değerlendirmeler barındırsa da, birçok hak ihlali, ihtiyaç ve tespitin eksik olduğu açıktır. Buna rağmen hali hazırda ortaya çıkan tablonun engelli kadınların pandemi sürecinde en çok etkilenen gruplardan biri olduğu, toplumsal cinsiyet rolleri ve engelliliğe dayalı ayrımcılığın bu durumu katmerlediği çıkarımında bulunmak mümkündür.

BETİMLEME:

Maskeli siyah saçlı bir kadın çizimi. Maskenin ağız bölgesini kapayan kısmı şeffaf bir plastikten oluşmakta.

AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Covid-19 pandemi süreci tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de akademik çalışmaları birçok yönden etkilemiştir. Pandeminin neden olduğu sosyal izolasyon en temelde birçok akademik çalışmanın yöntemini şekillendirmiş, ardından süreç boyunca yaşanan sorun veya ihlaller akademik çalışmaları konu itibariyle de yönlendirmiştir.

Raporumuz kapsamında, 11 Mart-1 Eylül aralığındaki çalışmalar taranmış, ulaşılan akademik makalelerden; üç makalenin çalışma konusunun "toplumsal cinsiyet", bir makalenin "dezavantajlı gruplar", bir tanesinin ise toplumsal cinsiyet ya da engellilik temelinde olduğu görülmüştür. Akademik çalışmalar bağlamında yapılabilecek bir diğer tespit, engellilik temelindeki çalışmaların toplumsal cinsiyet bağlamında, toplumsal cinsiyet temelindeki çalışmaların ise engellilik bağlamında tespit ve değerlendirmelerinin genel-geçer birkaç cümle ile yapıldığı veya bu konuya hiç değinilmemiş olduğudur. İlgili çalışmaların referanslarına raporumuz ekinden ulaşabilmek mümkündür.

Bu süreçte, akademik yayın yapan dergilerin bazılarının pandemi sürecine ilişkin özel sayı çıkardıkları görülmüştür. Özellikle, raporumuz konusu ile doğrudan ilgili olan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği tarafından yayınlanan Sosyal Hizmet Dergisi'nin 2020/2 Temmuz-Aralık sayısı Pandemi ve Sosyal Hizmet dosya konusu ile çıkmıştır (makaleler için bakınız ek referanslar).

"Akademik çalışmalar" başlığı altında değinilmesi gereken bir başka konu ise; üniversitelere bağlı araştırma ve uygulama merkezlerinin konu ile ilgili çalışmalarıdır. Bu konuda veri toplama amaçlı, üniversitelerin engelli hakları uygulama ve araştırma merkezleri ile kadın hakları uygulama ve araştırma merkezlerine, Covid-19 sürecinde yapılmış bir çalışma olup olmadığı ile bu çalışmanın engelli kadınları kapsayıp kapsamadığına ilişkin tarafımızca yazılı başvuruda bulunulmuştur.

Bu konuda başvuruda bulunan üniversitelerin seçiminde, engelli, kadın ve insan hakları alanlarında çalışmaları olan üniversiteler tercih edilmiştir. Boğaziçi Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi, Bilgi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi bu kapsamda başvuruda bulunan kurumlardır. Ancak, Covid-19 sürecinde engelli kadınların insan haklarını kapsayan bir çalışmaları bulunup bulunmadığına ilişkin yapılan başvurulara, üniversiteler tarafından herhangi bir cevap verilmemiştir.

EK REFERANSLAR

Pandemi sürecinde kadınların en içindeki deneyimleri ve evde kalmanın duyguları - Yıldız Öztürk, Dilek Üstünelan ve Belce Metin: http://www.feministtahayyul.com/wp-content/uploads/2020/08/ft2_03.pdf

COVID-19 Pandemisinde; Gebelik, Doğum ve Doğum Sonu Dönemde Kadınların Sosyal Destek Gereksinimi ve Ebelik Yaklaşımları.R Aydın, T Kızılkaya, SH https://www.researchgate.net/publication/344025236_COVID-19_Pandemisinde_Gebelik_Dogum_ve_Dogum_Sonu_Donemde_Kadinlarin_Sosyal_Destek_Gereksinimi_ve_Ebelik_Yaklasimlari

Pandemi döneminde çalışma: ekonomik kaygılar, dijitalleşme ve verimlilik, Veysel Bozkurt https://www.researchgate.net/profile/Veyssel_Bozkurt/publication/343111134_PANDEMI_DONEMINDE_CALISMA_EKONOMIK_KAYGILAR_DIJITALLESME_VE_VERIMLILIK_Veyssel_BOZKURT/links/5f172c7445851515ef3c1715/PANDEMI-DOENEMINDE-CALISMA-EKONOMIK-KAYGILAR-DIJITALLESME-VE-VERIMLILIK-Veyssel-BOZKURT.pdf

Covid-19 Pandemisi'nin Kadın Sağlığına Etkileri ve Öneriler Üzerine Bir Değerlendirme...-Funda EVCİLİ, Gülbahtiyar DEMİREL <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1177795>

KOVID-19 Pandemisindeki Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Hizmet İşgücünün İşlevi-Elif Kara <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1129685>

Pandemi sürecinin akademisyenler üzerindeki toplumsal cinsiyet temelli etkileri-Elifcan Çelebi https://pure.mpg.de/rest/items/item_3238333/component/file_3238334/content

Sosyal Hizmet Dergisi <http://shuder.org/Resimler/959f9722-72d9-45f0-b560-a6ae6ce3779fsh-dergisi-temmuz-aralik-2020pdf.pdf#page=48>

Engelli Kadın Derneği - 2021

Meşrutiyet Mh. Atatürk Blv. No:105/515

Kızılay, Çankaya - ANKARA

Tel: 0549 3623150

www.engellikadin.org

engellikadinderneği@gmail.com